

VELIKONOČNÍ OBCHŮZKY S JIDÁŠEM III

Hana VINCENCIOVÁ

Tento příspěvek předkládá **souhrnné výsledky výzkumů tradice velikonočního řehtání a klapání** na území mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem a Luží, které zde na Bílou sobotu vrcholí obchůzkou s maskovanou postavou nazývanou *Jidáš* a účastníci obchůzky jsou v jednotlivých domech obdarováváni. Zároveň uvádí na pravou míru určité nepřesnosti z předchozích studií, věnovaných ve Východočeském sborníku historickém této problematice, jejichž odhalení pokračující výzkum přinesl a je tudíž nutno na tuto korekci upozornit.¹⁾ Jestliže jsou opětovně připomenuta určitá fakta, v předchozích studiích již publikovaná, děje se to v zájmu celistvosti předkládaného příspěvku, vytvořeného s cílem podat veřejnosti co nejpodrobnější informaci o výjimečném kulturním fenoménu, v němž se mísí prvky relativně mladé (křesťanské) s mnohem staršími projevy, ale i s reprodukcemi tradičních motivů, které realizováním v nových podmínkách ztrácejí nádech čehosi archaického a tvoří běžnou součást života obyvatel konkrétního regionu.²⁾

1) Viz H. Vincenciová: Velikonoční obchůzky s Jidášem (Příspěvek k velikonoční tradici v povodí Loučné a Novohradky). In: Východočeský sborník historický 4, 1994, s. 189-206; táž.: Velikonoční obchůzky s Jidášem II. In: Východočeský sborník historický 10, 2001, s. 201-226. Zmíněné nepřesnosti vznikly vesměs z důvodů časové náročnosti terénního výzkumu uvedeného kulturního jevu, jehož praktikování je úzce vymezeno na konkrétní okamžik, takže i podstatná skutečnost může v rámci celku uniknout, jak se stalo v případě lokalit Ostrov a Trojovice. Vzhledem k tomu, že terénní výzkum velikonočních obchůzek na uvedeném území je veden se záměrem co nejméně do přirozeného praktikování obyčeje zasahovat nápadným zájmem, který může vést k nedůvěře vůči výzkumu jak mezi nositeli tradice, tak i v rámci lokální komunity vůbec, případně může být podnětem druhotných zásahů do podoby obyčeje, spočívá tento výzkum především v metodě přímého pozorování, rozšiřovaného o jiné metody pouze v případě zájmu samotných nositelů.

2) Připomeňme si, že Velikonoce, nejvýznamnější křesťanské svátky, spojené s památkou umučení a vzkříšení Ježíše Krista, navázaly pravděpodobně

Ačkoliv patří velikonoční obchůzky s řehtačkami a klapačkami v českých zemích k obyčejům, které si živou tradici uchovávaly i v průběhu 20. století, v porovnání s počátkem století, kdy byly běžně prováděny téměř všude, v době na přelomu 20. a 21. století zůstaly soustředěny už pouze do menších okrsků, tvořených vždy několika vesnicemi. Postava *Jidáše* se však v rámci těchto obchůzek objevuje pouze ojedinele.³⁾ Ve východ-

na židovský svátek *pesah* (odtud latinské označení velikonoce *pascha*), který připomíná vysvození Židů z egyptského zajetí a připadá na den prvního jarního úplňku. Když se křesťané snažili oddělit Velikonoce od židovského svátku, vznikaly spory ohledně data. Až v 6. století byla obecně přijata zásada slavit Velikonoce po jarní rovnodennosti (21.3), konkrétně v neděli po prvním jarním úplňku (může připadnout do rozmezí 22.3. – 25. 4.). V evropském prostředí spadají tedy z hlediska členění roku do období přelomu mezi zimou a jarem, do doby počínajícího vegetačního období. Po staletí a tisíciletí ovlivňovala a řídila činnosti lidí především snaha přežít, uživit se, zajistit si dostatek zásob všeho druhu pro zimu, kdy nebylo možno, hlavně v potravinách, čerpat z jiných zdrojů než ze zásob. Období na přechodu zimy a jara, kdy tyto zásoby už docházely a zároveň bylo nutno započít s pracemi k zabezpečení nových na další zimu, se v průběhu vývoje doslova přeplnilo úkony prosperitní magie, které měly napomoci zdárnému příchodu vegetačního období, ke zdárné úrodě a k dobré kondici lidí. Proto ve zvycích a obyčejích provázejících Velikonoce narážíme na jevy, které přímo s křesťanskou náplní svátků nesouvisí a můžeme o nich říci, že se v tradici dochovaly ještě z dob předkřesťanských.

3) Jidáš je v křesťanské tradici symbolem zrádce. Jidáš Iškariotský, jeden z dvanácti Kristových učedníků (apoštolů), označil Ježíše políbením těm, kteří jej přišli zatknout. Za svou zradu obdržel třicet stříbrných šekelů (tehdejší cena otroka), po ukřižování Ježíše však pocítil výčitky, peníze vrátil a oběsil se. Archaickým zvukem řehtaček a klapaček nahrazuje křesťanská obřadnost hlas zvonů v době tzv. velikonočního Třídenní, kdy na znamení smutku nad utrpením a smrtí Ježíše Krista zvony symbolicky umlkají. Jakožto součást církevního roku projevoval obyčej velikonočního řehtání a klapání všeobecnou životnost ještě v 1. čtvrtině 20. století. Poté se začalo projevovat mírné oslabení tradice a posléze se změnou politických poměrů, kdy veřejné projevy související s náboženstvím byly nežádoucí, se zachovávání velikonočního řehtání a klapání výrazně utlumilo. Orientační přehled výskytu obyčeje na základě dotazníkové akce z konce 70. let 20. století viz V. Frolec: Výroční obyčeje a jejich životnost v českých zemích. In: Výroční obyčeje. Současný stav a proměny. Brno 1982, s. 18-31. Kromě poznatků o rozšíření *velikonočního hrkání a klapání* v průběhu 20. století (mapa na s. 37) přinesla tehdy akce sice také informaci o *honění Jidáše* v šesti okresech Čech, přičemž udržování obyčeje v současnosti bylo hlášeno jen z okresů Klatovy a Mladá Boleslav (obec Semčice). Forma obyčeje nebyla ovšem v příspěvku specifikována. Jedná se o nedostatek dosti podstatný, neboť výrazem *honění Jidáše* bývaly v rámci velikonočních tradic označovány i prosté obchůzky bez maskované postavy

ních Čechách vymezují velikonoční obchůzky s řehtačkami a klapačkami a jedinečná forma těchto obchůzek, v níž figuruje postava *Jidáše*, určitý přirozeně vytvořený mikroregion, zasahující do tří správních okresů Pardubického kraje (Chrudim, Pardubice, Ústí nad Orlicí), přičemž výsledky dosavadních výzkumů dovolují zpřesnit vymezení tohoto mikroregionu do prostoru mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem, Luží, Chrástí u Chrudimi a Hrochovým Týncem.⁴⁾ Nehledě na určité odchylky, praktikování tohoto výročního obyčeje v podobě, s jakou se setkáváme v současnosti, je zde kontinuálně sledovatelné od konce 19. století. Po dalších pramenných liniích se pak dostáváme až k takovým formám velikonočního řehtání a klapání, spojených s *Jidášem*, které se odehrávaly na počátku 19. století a z nepřímých pramenů lze usuzovat, že s výročním obyčejem tohoto typu můžeme v uvedeném prostoru počítat dokonce i pro období ještě starší. Přesto nebyl fenomén velikonočních obchůzek s řehtačkami a klapačkami s ohledem na východočeské prostředí podrobněji v literatuře sledován a teprve **od počátku 90. let 20. století probíhá pod záštitou Východočeského muzea v Pardubicích jeho průběžná dokumentace.** Výzkumy jsou kromě studia základních písemných pramenů založeny především na výsledcích pozorování autentických projevů přímo v terénu. Jejich výsledky umožňují podat o sledovaném jevu již řadu informací, jeho poznávání není ovšem zdaleka u konce, a to nejen na území, jemuž se věnujeme, ale i obecně.⁵⁾ Zároveň není jisté, zda po vyčerpání všech pramenných zdrojů

Jidáše. Nutno také podotknout, že výskyt obchůzek s řehtačkami a klapačkami v oblasti, kterou se zabýváme, nebyl uvedenou dotazníkovou akcí podchycen.

4) Přehled lokalit se zjištěným výskytem obchůzek viz mapa v obrazové příloze.

5) Příspěvky s tématem velikonočních obchůzek s řehtačkami a klapačkami se průběžně objevují v odborně i populárně zaměřených publikacích a tiskovinách. V posledním desetiletí se zhodnocení tohoto jevu obšírněji dotkla zejména práce Věry Frolcové *Velikonoce v české lidové kultuře* (Praha 2001), určitou syntézou je i příspěvek Lydie Petráňové *Možnosti mapování výročních obyčejů v Čechách a na Moravě – Rozmanitost v jednotě*. (In: *Evropský kulturní prostor – jednota v rozmanitosti*. Sborník z 10. etnokartografického symposia, Třešť 25. – 29. III. 1996. Praha 1997, s. 216-220). Východočeské oblasti se týká črta provázená fotografiemi v publikaci Jiřiny Langhammerové *Lidové zvyky. Výroční obyčeje z Čech a Moravy* (Praha 2004, s. 73-74 a 78-88), vzniklá na základě pozorování obyčeje ve Stradouni a Vraclavi. Práci *Velikonoční a předvelikonoční koledy v Čechách*, kde nebudou chybět ani popisy, notové ukázky a obrazové dokumenty obchůzek s *Jidášem*, chystá k vydání Věra Thořová. Spíše jen jako pomocný materiál může naopak posloužit zmínka o obyčejí v Domoradicích v dialektologické ukázce, kterou

bude možno vyslovit více, než tušíme dnes. Jednoduchým úkolem k řešení není především otázka mechanismů, působících na regionální vymezování uvedeného jevu, zatímco přímo o konkrétním fungování obchůzek již víme poměrně dost.

Na první pohled se v kultuře, ovlivněné křesťanstvím, jeví smysl velikonočních obchůzek s řehlačkami a klapačkami jako náhradní způsob časové informace, podávané za normálních okolností zvukem zvonů, které však v souladu s církevní liturgií umlkají v době tzv. velikonočního Třídenní.⁶⁾ Jelikož se k tomuto Třídenní vztahuje připomínka utrpení a smrti Páně, je obdobím určitého ztišení, kdy nejen že mlčí zvony, ale ani církevní

nalezneme v publikaci Ludka Bachmanna *Nářečí na Vysokomýtsku* (Praha 2001), stručně okomentovanou autorem, domoradickým rodákem.

6) Tzv. nejsvětější Třídenní (Triduum) utrpení, smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista má jakožto součást liturgického roku své kořeny ve 4. století. Zatímco z předchozích dvou století je doloženo slavení křesťanských Velikonoc během jediné noci (vigilie = bdění), čímž byla vyjádřena jednota Ježíšovy smrti a jeho vzkříšení, třídenní historizující slavení má původ v okolnostech, které nastaly poté, co byl v Jeruzalémě objeven údajný Kristův kříž a hrob. Na místech těchto nálezů i na dalších, pro křesťany důležitých místech, začaly být budovány sakrální stavby, k nimž putovali poutníci, kteří chtěli slavit stěžejní události Kristova života přímo tam, kde se odehrály, a zároveň se těmto událostem snažili přiblížit i časově. Poutníci šli doslova po Ježíšových stopách a na daných místech a v dané hodiny slavili liturgie. Původně se tedy ke Třídenní počítal Velký pátek, Bílá sobota a Neděle Zmrtvýchvstání, při čemž o mlčení zvonů v tomto období se prameny zmiňují už v raném středověku jakožto o projevu pokory před Kristovým ponížením. Když pak ještě v průběhu středověku došlo v liturgii ke zdůraznění celku umučení Páně, byla z Třídenní vydělena velikonoční neděle jako samostatný svátek Zmrtvýchvstání Páně a za náhradní den přidán Zelený čtvrtek s oslavou památky ustanovení eucharistie. Obřady Velikonoc se tedy v průběhu času postupně vyvíjely, při čemž ústřední slavnost Kristova vzkříšení, slavená prvotně v noční době (vigilie), se na konci středověku přesunula na ráno. Tato praxe, slavit Vzkříšení v sobotu ráno, trvala až do roku 1956, kdy za papeže Pia XII. vstoupila v platnost reforma velikonočního Svatého týdne, která mimo jiné přesunula obřad ze sobotního rána na večer a byla prvním velkým krokem liturgické reformy, kterou později přinesl II. vatikánský koncil (1962 – 65) a která znamenala návrat ke starokřesťanskému pojetí Velikonoc. Velikonoční Třídenní začíná tudíž večerní mší na Zelený čtvrtek, vrcholí ve slavnostní velikonoční vigilii na Bílou sobotu večer a končí večer v Neděli Zmrtvýchvstání Páně (Hod Boží velikonoční), zatímco před touto úpravou náležel k velikonočnímu Třídenní Zelený čtvrtek (prakticky od středečního předvečera), Velký pátek a Bílá sobota s ranní oslavou Vzkříšení. Podrobněji k souvislostem Velikonoc v rámci liturgického roku viz například Adolf Adam: *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*. Praha 1998.

obřady nemají běžný liturgický průběh a odbývají se bez obvyklého hudebního doprovodu. Obchůzky s řehtačkami a klapačkami tak zapadají do rituálu křesťanských Velikonoc v tom smyslu, že nahrazují obvyklou praxi liturgického členění dne jiným způsobem, ovšem co se týče „ztišení“, způsobem spíše nelogickým.⁷⁾ Jelikož zvony podle liturgie při pobožnosti na Zelený čtvrtek umlkají až do velikonoční vigilie Vzkříšení, vžilo se říkat, že odlétají do Říma a jejich provazy se symbolicky zavazovaly do uzlů. Náhradou za hlas zvonů, jindy pravidelně členících čas v průběhu dne, se staly zvuky řehtaček a klapaček: stabilních na kostelních věžích či u vchodů do chrámů, i mobilních, držených buď rukama, nebo pojízdných, konstruovaných na principu trakaře. Zobecnilo povědomí, že oznamují ranní a večerní klekání, poledne, případně ranní a odpolední bohoslužby. Rozšířily se obchůzky školáků, kteří v ustálenou dobu obcházeli s řehtáním a klapáním obcí a zpěvavě oznamovali, kterou hodinu svou obchůzkou ohlašují. Pod tímto vlivem dodnes vysvětlují účastníci obchůzek své počínání tím, že: „*chodí se, aby věděli (lidé), že je ráno, aby věděli, že je čas jít spát...*“⁸⁾ Obchůzky s řehtačkami a klapačkami bývaly však obecně spojo-

7) Bez ohledu na změny, vymezující tzv. nejsvětější Třídenní po II. vatikánském koncilu, tradiční rozvrh obchůzek s řehtačkami a klapačkami a s *Jidášem* ve svém základě koresponduje s liturgickým členěním dne tzv. hodinkami, tedy podle hodin, v nichž mají od úsvitu až do západu slunce, respektive do noci, zaznít příslušné modlitby. Kromě extrémně časných ranních hodin se tento tradiční rozvrh i dnes obvykle dodržuje, ačkoliv uvedený význam rozvrhu obchůzek se už v průběhu 20. století vytrácel nositelům obyčejce z povědomí. Vnímali jej pouze obecně jako časovou informaci o konkrétní hodině, v níž je obchůzka na základě tradice vykonávána, zatímco do souvislosti s liturgickým členěním dne kladli pouze informaci typu „*klekání zvoníme*“, vycházející ze zažitého způsobu ohlašování času modliteb ranních a večerních vyzváněním, případně informací typu „*do kostela zvoníme*“ nebo o Bílé sobotě i „*Gloria zvoníme*“. Určitý posun v konání obchůzek oproti záznamům z 1. poloviny 20. století, případně i starším, ovšem přesto pozorovat lze. Jedná se především o vymizení jevu, že zahajovacím dnem obchůzek byla Škaredá středa (snad jako ohlas „předvečera“, v konání tradičních obyčejů častého, s kořenem v představě, že každý nový den začíná již po západu slunce dne předchozího, spíše ale v souvislosti s připomínkou středy jakožto dne Jidášovy zrady), o vymizení konání obchůzek s *Jidášem* již na Velký pátek, případně o vymizení jejich konání po všechny dny Třídenní. Obchůzka s maskou *Jidáše* se vztahuje pouze k Bílé sobotě, při čemž na Zelený čtvrtek a Velký pátek jí předchází obchůzky s řehtačkami a klapačkami.

8) Na Zelený čtvrtek se začíná v poledne, případně odpoledne a obchůzky se odehrávají obvykle dvakrát nebo i třikrát. Druhý den, na Velký pátek, se konají třikrát nebo i čtyřikrát, na Bílou sobotu ještě před obchůzkou s *Jidášem* jednou nebo i dvakrát. Na Bílou sobotu končí obchůzky s řehtačkami a klapačkami obchůzkou s *Jidášem*, která probíhá nejčastěji od devíti nebo od de-

vány také s výrokem, že jejich účastníci *honí Jidáše*, což sdělovali i v doprovodných popěvcích, obvykle hned za příslušným časovým údajem (např. „*Klekání zvoníme, Jidáše honíme ...*“). Velikonoční řehtání a klapání dostává z tohoto hlediska ještě další možný smysl, i když z povědomí lidí vymizelý. V lidské kultuře je doložena řada situací, kdy hlučné zvuky, vyluzované jednoduchými nástroji (často i práskáním bičů nebo střelbou), měly za úkol odehnání zlých mocností z příbytků a sídel. Badatelé ovšem k jednoznačnému závěru ohledně vysvětlení prvotního smyslu řehtání a klapání o Velikonocích dosud nedospěli a mnozí neváhají označit ho jako „záhadné“. Ve snaze o výklad předkládají nejrůznější fakta o projevech, při kterých je základním vyjadřovacím prostředkem hluk, o tradičních obchůzkách maskovaných postav, o magických praktikách, souvisejících s nástupem nového vegetačního období, s jarním novoročím. Je vskutku pravděpodobné, že velikonoční obchůzky s řehťáčkami a klapáčkami nejsou jen prostou náhradou hlasu zvonů v určitých dnech církevního roku, ale obsahují i starobylé **prvky ochranné magie**, související s jarním obdobím. Mají **formu hlučení** jako jedné z nejstarších magických praktik zapuzujících škodlivé síly a zároveň formu **okružního obcházení** obce, jímž se kolem ní uzavírá symbolický ochranný kruh. Ve východočeských lokalitách, ve kterých se velikonoční obchůzky s řehťáčkami a klapáčkami praktikují, se motiv uzavírání kruhu objevuje i v obilání či obcházení posvěceného místa (kaple, kříže) v intravilánu obce nebo v obcházení společenského místa, zastoupeného sálem hostince nebo prostorem návsi. V momentě, kdy se účastníkem obchůzky stává maskovaná postava (*Jidáš*), je logické, že také ona musí nějak s obecným smyslem obchůzek souviset. *Jidáš* se vyznačuje širokou škálou vlastností od záporných po kladné. Je trestán i odměňován, odsuzován i považován za objekt přinášející prosperitu do hospodářství. Tato postava, ztvárněná anonymním představitelem, splývá sice s osobou biblického Jidáše, Kristova učedníka a zároveň zrádce, ten však právě pro tyto své rysy mohl vcelku nenásilně splynout s daleko starším ztvárněním čehosi, co mělo pro společenství lidí natolik velký význam, že obyčej obchůzek s touto postavou přetrvával až do konce 20. století a neztrácí kontinuitu ani na počátku třetího tisíciletí. Ten, kdo chce být svědkem obyčeje a ví, kdy a kde se odehraje, zažije působivý rituál. Někteří z účastníků obchůzek se sice ani pořádně neorientují v událostech připomínaných křesťanskými Velikonocemi, dobře však vědí, jak má postava *Jidáše*, kterou budou doprovázet, správně vypadat a jak se má chovat, aniž uvažují, jaký vztah může mít ta podivná bytost, celá zahalená slámou nebo jiným rostlinným materiálem,

případně černá od hlavy až k patě, s Jidášem – člověkem, byť proradným a hodným podoby, která by symbolicky vyjadřovala závažnost jeho provínění. Provázejí tuto bytost vesnicí, rámusí a zpívají tradiční popěvek.⁹⁾

Texty, které velikonoční řehtání a obchůzky s *Jidášem* provázejí, jsou značně variabilní a v jednotlivých lokalitách se více či méně odlišují, mají však shodnou tematiku: Jidášovi vyčítají zrazení Ježíše a oznamují, jaký trest ho čeká v pekle. Jedná se o zlomky tradičních skladeb typu „*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil*“, doložených v 16. století v seriózní i parodované podobě a natolik tehdy obecně známých, že v dochovaných kancionálech se u některých písní udává návod ohledně nápěvu slovy: „*Zpívá se jako Ó nevěrný Jidáši, cos to učinil...*“ nebo „*Židé nevěrní, jako psi černí...*“¹⁰⁾ Užívaly se nejspíše již ve středověkých velikonočních pašijových hrách, ztvárnujících poslední dny Kristova života a jeho vzkříšení. Tyto hry, provozované zprvu studenty a později žáky, měly posléze i obchůzkovou formu, kterou chlapi předváděli nejčastěji na Bílou sobotu a o Vzkříšení. Také jedna ze starých českých památek legendární literatury pojednává o Jidášovi. Zdá se, že velikonoční **obyčej honění Jidáše** tyto hry ovlivnily. Obecně je možno jej charakterizovat tak, že v určitý okamžik, zpravidla po skončení bohoslužeb, vyběhal chlapec určený (maskovaný) za *Jidáše*

seti hodin, někdy i odpoledne. Na Zelený čtvrtek polední obchůzka začíná obvykle ve 12 hodin, odpolední v 15 nebo v 16 hodin a večerní v 17 nebo v 18 hodin. Na Velký pátek ráno se chodí ve 4, v 5 nebo v 6 hodin, v poledne nejčastěji ve 12, ale i ve 13 nebo až ve 14 hodin, odpoledne v 15 (hodina biblické Ježíšovy smrti) nebo v 16 hodin a večer v 17 nebo v 18 hodin. Odpolední obchůzky bývají někdy vynechávány nebo jsou zkráceny. V Turově například bylo zaznamenáno pouze trojí obejití návesní kaple, ve Slepoticích nezacházejí chlapi až do Bělešovic. Někde pozorujeme nejspíše přízpůsobení se letnímu času, kdy konání se obchůzek o hodinu posouvá. Nejmarkantnější je to u polední obchůzky, posunutá na třináctou hodinu (například v Boru u Chroustovic, Brčkovéch, Domoradicích, Radimí). V Jenišovicích a Stradouňce se na Velký pátek nekoná obchůzka v poledne, ale až odpoledne mezi 14. a 15. hodinou. Na Bílou sobotu ráno se obchůzka koná ve 4, v 5, v 5.30 nebo v 6 hodin, někde ještě i v 10 hodin. Obchůzka s *Jidášem* se uskutečňuje nejčastěji od osmi hodin, ale i později v průběhu dopoledne, v poledne od dvanácti hodin (Sedlec), případně až odpoledne od třinácti (Chroustovice, Řestoky) či čtrnácti hodin (Vraclav). Ojedinelé (v lokalitě Pustina) byla zachycena informace o zahájení obchůzek již na Škaredou středu v poledne. Zatímco obecně se v českých zemích zprávy o řehtání na Škaredou středu vztahují k 19. století, zde se uskutečňovalo ještě po roce 1945, nejspíše do roku 1950. Ve škole pouštěli za tímto účelem chlapce z vyučování již v 11 hodin.

9) Texty popěvek viz příloha.

10) Čeněk Zíbrt: Veselé chvíle v životě lidu českého, Praha 1950, s. 241.

z kostela a ostatní s řehtačkami jakožto pronásledovatelé za ním. Tímto způsobem proběhli pokud možno celou obec nebo město, na určitých místech se modlili nebo zpěvavě odříkávali text o Jidášově zradě. V průběhu času přestal být obyčej vázán na bohoslužby a doslovné „honění“ *Jidáše* se přeměnilo v jeho „vodění“, případně i „vození“. V povědomí ovšem zůstala někdejší forma obyčeje uchována v chápání obchůzek s řehtačkami a klapačkami v tom smyslu, že se při nich nepřítomný *Jidáš* honí nebo hledá. Ohlasy pašijových her tak přetrvávaly ve zjednodušené podobě jakožto součást velikonoční obyčejové tradice některých oblastí a uchovaly se i v tradičním názvu obchůzek s řehtačkami a klapačkami, který jakožto *honění Jidáše* přetrval i v tam, kde už průběh těchto obchůzek s nějakou realistickou formou honby neměl nic společného a jako „honění“ *Jidáše* byl chápán pouze symbolicky.¹¹⁾ Místy však se uvedená honba praktikovala ještě v 19. století v pravém smyslu slova. V několika případech byl svědky či pamětníky průběh obyčeje záměrně zaznamenán, a to především s vazbou na Plzeňsko včetně městečka Radnic, na okolí Blatné, na městečko Počátky v jihovýchodních Čechách a v neposlední řadě také s vazbou na Čechy východní, zprvu konkrétně na Vysoké Mýto.¹²⁾ Z širší východočeské

11) Výskyt takových ohlasů v Polabí dokládá údaj z Poděbradska, kde bylo koncem 19. století zachyceno povědomí o hře nazývané „*Jidáš*“, se kterou v pašijovém týdnu „k večeru“ obcházeli tři chlapci po domech. Nejprve dva z nich v úlohách „nejvyššího židovského kněze“ a „*Jidáše*“ přednesli svá „řikání“ (připomínající staročeskou legendu o Jidášovi), nakonec třetí v úloze „čerta“ vybral do pokladničky příspěvek a „s velikým hrmotem“ *Jidáše* odvedl. Viz František Josef Čečetka: *Od kolébky do hrobu. Lidopisné obrázky z Poděbradska*. Praha 1900, s. 130-131. Určitým ohlasem někdejších pašijových her mohlo být i „*chození s Jidášem*“, zachycené v 50. letech 20. století v polabské vsi Hroněticích na Nymbursku, příznačné nejen postavou „*Jidáše*“ ale i pěti až šesti postavami „*židů*“, „*klepáčem*“ a dvěma „*anděly*“, ovšem kostýmy těchto postav (oproti začerněným židům byli *Jidáš*, *klepáč* i *andělé* v bílém, s pokrývkami hlavy připomínajícími biskupskou mitru), stejně jako skutečnost, že ostatní chlapci byli převlečeni do dívčích šatů, naznačují i vlivy z jiné roviny duchovní kultury. Viz Svatopluk Šebek: *Velikonoční chození s Jidášem v Hroněticích u Nymburka*. In: *Polabí I*, 1961, s. 35. V blízkosti Hronětic ležící Rozkoší má obchůzka obdobný charakter i v současnosti.

12) Z Vysokého Mýta známe obyčej jako *honění Jidáše* v podobě z 1. čtvrtiny 19. století, a to na základě svědectví tamního rodáka Aloise Vojtěcha Šembery (1807 – 1882), které zařadil do svého spisku *Vysoké Mýto, královské věnné město v Čechách* (vydán r. 1845). Šemberovo svědectví hovoří o *honění Jidáše* (ryšavého chlapce) na Škaredou středu, na Zelený čtvrtek a Velký pátek. Vybíhal z kostela po ukončení modliteb a hrozil kyjem, který držel v ruce. Chlapci s řehtačkami a klapačkami, čekající venku, ho začali pronásledovat. Šemberovo

oblasti máme také zprávu o honění *Jidáše* v Čáslavi, a to v poslední čtvrtině 18. století.¹³⁾

Skutečnost, že první zprávy o honbě postavy, označované za *Jidáše*, pocházejí z městského prostředí, může sice naznačovat, že se opravdu jednalo o zvyk, navazující na žakovské aktivity, zároveň ale může také znamenat, že dříve než na konci 19. století, kdy se dozvídáme o honění *Jidáše* také na vesnicích, se prostě nenašel nikdo, kdo by výskyt obyčeje

svědectví využil jako pramen Václav Krolmus (1790–1861). Nejspíše na základě vlastních zkušeností (ve 30. letech 19. století působil ve Zvíkovci nedaleko městeček Zbiroha a Radnic, ve kterých se velikonoční obchůzky, doprovázené textem o nevěrném *Jidášovi*, praktikovaly) zanesl do svých poznámek *honění Jidáše* také slovy: „*Jinoškové 10-12 letí v kostele při obřadu okolo oltáře stojejí a jak kněz obřady započne, vyběhne chlapec od oltáře z kostela, běží do vsi neb města a uhání. Druzí děti se hrnou a ženou s řehtačkami a klapáčkami za ním, v Radnicích na Plzeňsku, v Mejtě Vysokém, na Chrudimsku a j.v. po Čechách zpívajíce: Jidáše honíme, klekáni zvoníme, při tom se modlíme atd.*“ Viz Čeněk Zíbrt: V. Krolmusa Slovník obyčejů, pověstí, pověr, zábav a slavností lidu českého. In: Český lid XIII, 1904, s. 54; Týž: Z netištěných zápisků Krolmusových. In: Český lid VII, 1898, s. 227. Je otázkou, zda Krolmusem popisovaná honba *Jidáše* skutečně probíhala souběžně s obřadem v chrámu. Dále je pravděpodobné, že originál přetištěného zápisu neodděloval Vysoké Mýto a Chrudimsko, naopak Vysoké Mýto na Chrudimsko situoval. Není bez zajímavosti, že Šemberou uvedený text o *Jidášovi* zařadil do rozšířeného vydání sbírky Prostonárodní české písně a říkadla z roku 1862 Karel Jaromír Erben (1811-1870), neuvádí ovšem zdroj a text pouze obecně lokalizuje přípisem „*Z Chrudimska*“. Od Šembery přejatý text je u Erbeny součástí stručného výkladu o zvyku honění *Jidáše* na Škaredou středu, které, jak autor dodává, „*místem opakují také na Zelený čtvrtek a na Velký pátek*“. Jako zdroj informací je neurčitě uveden „*starší rukopis*“. Zpráva líčí, jak na Škaredou středu „*jakmile jsou pašije skončeny, vyběhnou chlapani z kostela a klapajíce i řehtajíce, honí po vsi Jidáše, začez od možnějších obyvatelů dárky dostávají. Při honění plným hrdlem vyvolávají takto: Jidáši! cos učinil, že jsi pána Krista Židům zradil? Musíš za to v pekle býti, s čerem d'ablem přebývat.*“ Viz Karel Jaromír Erben: Prostonárodní české písně a říkadla. Praha 1937, s. 57.

13) Podobu tohoto obyčeje zachytil čáslavský rodák Ladislav Quis (1846–1913) podle vyprávění své babičky, narozené kolem roku 1770, která si jej pamatovala ze svého dětství. Na Velký pátek „*některého ... zaobalili do hrachoviny; ten představoval Jidáše. Mezi tím, co zpívány v kostele hodinky, čekali hoši před hlavním jihozápadním portálem kostela ... Jakmile ... pan děkan na znamení, že hodinky ukončeny, zaklepal po třikráte klapáčkou, tu vřítíli se výrostci za klepání, řehtání a dupotu do kostela, ženouce před sebou středem hlavní lodi ubohého Jidáše, do jehož hrachoviny se rány jen jen sypaly. Za řevu a halasu vyběhla pak smečka ta na ulici, kde prý se rychle každý chodec vyhýbal, ba i krámy zavíraly.*“ Viz Ladislav Quis: Kniha vzpomínek I. Praha 1902, s. 34-35.

ve venkovském prostředí zaznamenal.¹⁴⁾ O tom, že tzv. *honění Jidáše* nebylo na venkově ničím vzácným, svědčí texty, užívané při velikonočních obchůzkách s řehtačkami a klapačkami i tam, kde se *Jidášova* postava v době záznamu textu už nevyskytovala. Byly zachyceny i v širším regionu v okolí jádra současného výskytu obchůzek s *Jidášem* v prostoru mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem, Luží, Chrástí u Chrudimi a Hrochovým Týncem. Velikonoční obchůzky s řehtačkami a klapačkami se kolem uvedeného jádra praktikovaly místy až do 70. let 20. století, ovšem *Jidáše* se při nich týkalo už pouze označení zvyku a samozřejmě byl též oslovován ve zmíněných obchůzkových textech.¹⁵⁾

14) Ještě ani v regionálních monografických publikacích z 1. třetiny 20. století, týkajících se východních Čech: Chrudimsko a Nasavrcko (III. díl, 1912), Vysokomýtsko (1931) není o velikonočních obchůzkách s *Jidášem* ve venkovských lokalitách zmínka, ačkoliv se velikonočního řehtání a klapání také dotýkají. Pouze v monografii Pardubicko-Holicko-Přeloučsko (II. díl, 1905, s. 33) je stručně zmíněno *honění Jidáše* v Horní Rovni, ovšem bez bližšího popisu. Zdrojem byly sběry Josefa Hanuše (1858 – 1938), shromážděné k příležitosti Národopisné výstavy československé v Praze 1895.

15) Například text, užívaný na počátku 20. století při obchůzkách s řehtačkami a klapačkami v Újezdě u Sezemic, zněl: „*Klekání (poledne) zvoníme, Jidáše honíme, Jidášů zrádce, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to budeš v pekle trápen až na věky věkův. Amen.*“ Viz Pardubicko – Holicko – Přeloučsko II, 1905, s. 34. Podobně provázeli obchůzku ještě v 70. letech 20. století v Dražkově u Sezemic textem se slovy: „*Klekání zvoníme, Jidáše honíme, Jidáše zrádce, který zradil Pána Ježíše...*“ Viz SOKA Pardubice, Kronika obce Dražkova kniha čtvrtá rok 1972 – 1979, s. 119. Také z Horního Jelení máme doložen text, zmiňující se o *honění Jidáše*: „*My poledne zvoníme a Jidáše honíme. Ó, Jidášů nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to musíš šlapat bláto na vinici kamenici, s Luciperem d'áblem až na věky věkův, amen.*“ Viz Em. Škorpil: Rok zvyků a obyčejů na Vysokomýtsku. In: Vysokomýtsko. Vysoké Mýto 1931, s. 282. Není bez zajímavosti, že o *honění Jidáše* hovoří i texty, užívané dodnes potomky českých osídlenců, kteří se již ve 20. letech 19. století usadili v karpatském pohorí Banát na jihozápadě dnešního Rumunska. Původním domovem těchto osídlenců byly nejrůznější oblasti Čech, jihozápadními a západními počínaje přes střední Čechy až do oblastí východočeských včetně Kolínska, Kutnohorska, Čáslavska, Pardubicka, Chrudimska, Královéhradecka a Jaroměřska, při čemž z východních Čech přesídlili do Banátu zejména příslušníci nekatolického, sektářsky orientovaného vyznání, které bylo i po vydání Tolerančního patentu v roce 1781 příznačné také pro obyvatelstvo v oblasti současného výskytu obchůzek s *Jidášem*. Tuto zajímavost ovšem neuvádíme proto, aby nevstal dojem, že právě prostřednictvím těchto přesídlenců se povědomí o *honění Jidáše* do Banátu dostalo, neboť žádné podrobnější podklady k transferu obyčeje nemáme a stejně tak je možné předpokládat, že se do Banátu dostal prostřednictvím osídlenců z jiných částí Čech. Například v lokalitě Gerník (Gîrnic) zní užívaný text následovně: „*Poledne zvoníme, Jidáše honíme. Jidášů, chraň se, cos to učinil, že jsi svého*

Ačkoliv se vliv velikonočních pašijových her na obyčej *honění Jidáše* zdá být nesporný, nelze opomenout skutečnost, že podobu obyčeje formovaly také tradice obřadního ničení symbolických figurín v období přechodu mezi zimou a počátkem nového vegetačního období a tradice pálení výročních ohňů. *Jidáš* byl totiž v českých zemích nejen symbolicky honěn, ale i topen, věšen, shazován z kostelní věže, nejčastěji ovšem byl symbolicky pálen.¹⁶⁾ Také v lokalitách na území, jemuž se věnujeme, bylo ostatně zaznamenáno nejen spálení suchého rostlinného materiálu a dalších součástí *Jidášova* kostýmu, ale výjimečně i forma spálení *Jidáše* v podobě slaměné figuríny (Popovec).¹⁷⁾

Na základě toho, co o velikonočních tradicích víme, můžeme zároveň konstatovat, že obecně se **postava Jidáše v obyčejové tradici Velikonoc** jeví obecně nejen jako **mimořádně důležitá**, ale na křesťanské náplni tohoto období i do značné míry nezávislá. Připomeňme si, že *jidáše, jidášky*, to bylo specifické obřadní pečivo, pečené na Škaredou středu nebo na Zelený čtvrtek ráno.¹⁸⁾ Termínem *jidáše* byly označovány také uhlíky, pozů-

Mistra Židům prozradil? Za to budeš v pekle hořeti, Luciferem d'áblem tam býti.“ Viz CD České vesnice v rumunském Banátu, CK Kudrna, Brno 2002.

16) Viz V. Frolcová; c.d., s. 121 a A. Václavík: Výroční obyčeje a lidové umění, Praha 1959, s. 217. Tyto formy jsou doloženy také v Polsku a v německých oblastech, kde se páli velikonoční ohně (*Judasfeuer, Judasbrennen*), na kterých se spalují slaměné nebo dřevěné figuríny (*Judas, Ostermann*). Viz R. Beitzl (ed.): Wörterbuch der deutschen Volkskunde, Stuttgart 1955, s. 395 a J.G. Frazer: Zlatá ratolest, Praha 1977, s. 613-614. Také liturgické zapalování a svěcení nového ohně při velikonoční slavnosti Vzkříšení je lidově nazýváno *pálení Jidáše* a uhlíkům z tohoto ohně se přisuzovala magická moc. Blíže viz poznámka 19.

17) V lokalitě Popovec na konci 50. let 20. století nosily děti na Bílou sobotu *Jidáše* v podobě slaměné figuríny ozdobené barevnými stuhami a s namalovaným obličejem, kterou nakonec odpoledne asi v 17 hodin spálily.

18) Mělo obvykle tvar spirály, točenice nebo spletených pramenů, považovaných za ztvárnění hada (symbol zraedy) nebo provazu, na kterém se pod tíhou svědomí zrádný Jidáš oběsil. Ovšem tento způsob zpracování kromě toho, že přirozeným způsobem vyplývá z možností, jak pracovat z tvárným materiálem, jakým je těsto, v sobě nejspíše obsahuje i symbolické vyjádření jiného (magického) obsahu, jak naznačují i obecně rozšířené okolnosti požívání tohoto pečiva: jedlo se namazané medem nebo sirupem a věřilo se, že kdo je požije, nepoštípe jej hmyz nebo jej neuškne had. O důležitosti, jaká byla této ochranné praktice přikládána, svědčí, že v chudších domácnostech, kde si *jidáše* nemohli dovolit, jedli s medem či sirupem chléb. Nezapomínalo se ani na dobytek, který také dostal kousek, aby byl chráněn od různých nemocí, svůj kousek dostala i studna, aby měla stále krásnou čistou a dobrou vodu.

stale z hranice při liturgickém svěcení ohně, a byla tak nazývána i světla z této hranice zažehnutá.¹⁹⁾ V českých zemích i v mezinárodním kontextu můžeme k praktikám, nezávislým na křesťanské náplni Velikonoc, přiřadit i již připomenuté doklady o pálení výročních *jidášských ohňů* mimo kostelní okrsek, o spalování slaměných figur či jejich shazování z kostelních věží, stejně jako stavění slaměných či dřevěných figur *Jidášů* na prostran-

19) Křesťanský liturgický kalendář vychází z tradičního agrárního členění roku, odrážejícího přírodní rytmy. Proto v něm o Velikonocích figuruje i starobylý motiv oslavy světla, spojený se zapalováním a svěcením nového ohně. Tento oheň, zapalovaný a svěcený na začátku slavnosti Vzkříšení, je v liturgii symbolem lásky a Ducha svatého. Je součástí díkuvzdání za světlo, ve kterém křesťanství už ve svých počátcích navázalo na antickou i židovskou kulturu. Tradiční způsob spočívá v rozdělení ohně před kostelem, kolem něhož se shromáždí kněz a účastníci obřadu. Kněz oheň žehná a modlí se, aby Bůh dal v zúčastněných rozhořet touze po nepomíjejícím světle. Od ohně se pak zapálí velikonoční svíce – paškál (z latinského *paschale* – velikonoční) a ve slavnostním průvodu se za zpěvu vnese do temného neosvětleného kostela. Účastníci obřadu si zapalují od tohoto paškálu své svíce, celý kostel se tak prozáří světlem. Tato slavnost světla na počátku liturgie Vzkříšení, kdy velikonoční svíce symbolizuje Zmrtvýchvstaleho Krista, který zvítězil nad smrtí, je logickým výrazem symbolu života. V tomto smyslu je ostatně světlo chápáno snad ve všech kulturách. Do průvodního liturgického chvalo zpěvu (Exultet) se například promítá paralela mezi velikonoční svící a ohnivým sloupem, vedoucím Izraelity, ze starozákonního Exodu: „... *To je tedy ta noc, kdy jas oslnivého sloupu zahnal temnotu hříchu... A tak posvěcená tato noc zahání hříchy, smývá viny, hříšníkům vrací nevinost a zarmouceným radost; zahání nenávisť, vytváří jednotu srdcí a pokořuje zlé moci.*“ Pro zvýraznění významu velikonoční svíce si připomeňme, že v liturgii se zapaluje kromě následného velikonočního období, trvajících do Svatodušních svátků, ještě pouze při pohřbech a při křtech. Zapálená se ponořuje do vody, která je zároveň posvěcována na vodu křestní, zapalují se od ní křestní svíce. V domácnostech bývalo zvykem v určitém čase před obřadem zapálení nového ohně nesvitit ani nerozdělávat oheň. Hospodyně pokládaly u kostela na ohniště svá polínka, která pak, když kněz oheň posvětil, odnášely žhavá domů a roztopily jimi. Obvyklé byly i praktiky zhotovovat z ohořelých dřev křížky zapichované do polí na ochranu úrody či sypání luk popelem z nich za stejným účelem, stejně jako ukládání ohořelých dřev za trámy krovů, aby ochránily dům před požárem. Připomeňme si také, že zapalování ohňů v období Velikonoc i mimo liturgii a církevní okrsek je doloženo z různých časových období jako celoevropský jev, místy praktikovaný i v současnosti. Například v severských zemích souvisí s vírou, že takové ohně ochraňují před zlými silami, zejména čarodějnicemi. Děti v maskách čarodějnic obcházejí o Velikonocích koledovat po domech. V českých zemích bližší Lužici velikonoční ohně zaháněly démony bránící růstu úrody, hranice měly být proto co nejvyšší, neboť se věřilo, že pole budou úrodná, kam až dosáhne záře z ohňů. Jak patrně, jedná se opět o jednu ze složek ochranné a prosperitní magie ve významné části vegetačního, respektive agrárního cyklu, jejíž vnější forma si v českých zemích udržela kontinuitu především v pálení výročních ohňů

stvih, kde se shromažďovali před obchůzkou hrkači, upevňování figur *Jidášů* na pojízdné hrkačky a podobné úkony. K projevům, souvisejícím s křesťanskou náplní Velikonoc jen zdánlivě, patří také víra v magické ochranné účinky tzv. *jidášové* či *jidášovy vody*, jak lidé označovali vodu, svčenu v kostele na Bílou sobotu.²⁰⁾ Za pozornost stojí i svčení dřeva na Škaredou středu (lidově *o Jidáši*, tedy v den, kdy Jidáš zradil Krista), z něhož se pak z naštipaných třísek vyráběly křížky, zapichované po třech do rohu polí.²¹⁾ Všechny zmíněné obyčeje jsou variací na obrády, příznačné pro období přechodu mezi zimou a počátkem nového vegetačního období, pro které bývaly charakteristické úkony jako obchůzky s maskovanými postavami, do nichž se stylizovali anonymní zástupci společenství, obřadní ničení symbolických figurín, pálení ohňů, víra v magickou moc součástí obřadního maskování, v očistnou moc vody (lidé se omývali vodou ze studánky i proudící vodou, aby byli zdraví po celý rok, dům vykrápěli vodou na ochranu proti čarodějnicím) a v nejrůznější další magické ochranné praktiky: hlukem počínaje přes magii slova až po vykonání činností, považovaných pro zabezpečení úspěšnosti těchto praktik za nezbytné.²²⁾ Lze tudíž

v předvečer 1. května. Blíže k dokladům o velikonočních ohních v českých zemích viz například *Antonín Václavík*: c.d. s. 216. Při *pálení Jidáše* měl být každý, kdo vlastnil nějaké pole. Jakmile hranice dohořela, bylo třeba rychle hodit pár uhlíků do vody, přinesené ve zcela novém džbánu. Co se pak tou vodou pokropilo, bylo bezpečno před ohněm a živelní pohromou. Také dávali tuto vodu dobytku, aby v průběhu roku nestonal.

20) Obecně tato voda ve spojení s ponořenými oharky, zbylými z hranice pálené při obřadu liturgického svčení ohně nebo ve spojení s pomyjemi z nádoby, mytého na Boží hod velikonoční, chránila obilí před živelními pohromami a podporovala kvalitu jeho vzrůstu.

21) Tuto praktiku zaznamenal koncem 19. století V. Jakubička na polích v okolí Poličky. Viz *Velikonoce*. Ze sbírek zaslaných Českému lidu. In: *Český lid II*, 1893, s. 701.

22) K doloženým praktikám, spojeným s hlučením, náleží například tlučení cepem v různých částech domu nebo tlučení sekerou o roh stavení, které mělo obydlí chránit od myši, nebo trojí udeření uchem sekery o práh domu, vyhánějící obtížný hmyz. Aby dům opustil obtížný hmyz, myši a podobně zajišťovalo také tlučení paličkou o hmoždír v době, když se na Zelený čtvrtek naposledy zvonilo. V tu chvíli se mělo též cinkat penězi, aby se dotyčného „držely“. K praktikám, zajišťujícím prosperitu úrody, hospodářství a zdraví patřila i očista domu zametáním, při čemž takto použité koště pak bylo spáleno. Doloženo je i doslovné prometení uvařeného vejce prostorami domu a jeho vymetení ven na veřejné prostranství s vírou, že kdo takové vejce zdvihne, k tomu se z domu všechn obtížný hmyz přestěhuje. Řada praktik byla vnímána jako ochrana obydlí včetně lidí a dobytka před tzv. čarodějnicemi, které, jak se věřilo, svou aktivitu vystupňovaly právě v noci na Velký pátek a v nocích

předpokládat, že nebude daleko od pravdy domněnka, řadící maskovanou postavu *Jidáše* mezi projevy, související s vírou v prosperitní magii a ve spojitosti s tím i se starobylými očistnými praktikami teritoria určitého společenství. Přenesení na ideu křesťanských Velikonoc napomohlo přetrvání této starobylé symbolické masky do současnosti i v podmínkách střeoevropského areálu.

Tomu, že při symbolické honbě v rámci velikonočních obchůzek s řehlačkami a klapačkami vždy přímo o zrádného Kristova učedníka Jidáše ani tak nešlo, nasvědčuje například skutečnost, že v již zmiňovaných Počátkách na jihovýchodě Čech bývaly ústředními postavami honby až tři maskované postavy *Jidášů* a obdobně i ve zcela jiných oblastech, například v Ústí u Hranic na Moravě či v Blatnici u Veselí nad Moravou, bylo Jidášů při obchůzce na Bílou sobotu více.²³⁾ O symboličnosti honěné postavy svědčí i to, že na území, kterým se zabýváme, nebyla tato postava vnímána pouze jako *Jidáš*, ale také jako *Barabáš*.²⁴⁾ O *honění Barabáše* je doloženo, že jej do 50. let 19. století praktikovali chlapci v městečku Chrastí, a to po tři dny vždy po skončení odpolední pobožnosti. Z dnešního pohledu šlo o určitou formu závodu v běhu, kdy za *Barabáše* byl prohlášen chlapec, který se nejdéle udržel v čele ostatních.²⁵⁾ Jelikož je biblický Ba-

dalších až do velikonoční neděle. Na Velký pátek se například nemělo z domácnosti nic půjčovat, protože s takovými předměty by se daly provozovat čary. Hospodyně měly dávat bedlivý pozor především na dojačku a sítko k cezení mléka, pokud chtěly ochránit krávy před nečistými silami.

23) Viz B. V. Šilha: Pálení Jidáše. In: Český lid II, 1893, s. 609-610; Antonín Klvaňa: „Klapačky“ před velikonočními svátky v Ústí. In: Záhorská kronika, vlastivědný sborník Záhří a Pobečví X, 1927/1928, s. 84-86; Antonín Václavík: c.d., s. 214. Zatímco počáteční *Jidáši* byli ve slaměných maskách, v Ústí byli oblečení v dlouhé kožichy srstí navrch, tváře měli začerněné sazemi, na hlavách obrácené beranice, na krku uvázaná povřísla a kolem pasu řetěz. Jako odznak jidášské lakoty nesli koš nebo svázaný šátek, kam ukládali koledu.

24) Jak známo, vzbouřenec Barabáš měl být vězněm, propuštěným podle zvyku u příležitosti Velikonoc na základě přání lidu. Když byl Ježíš srocenému davu v Jeruzalémě nabídnut místo něho jako alternativa, dav trval na propuštění Barabáše a naopak nesmlouvavě žádal Ježíšovo ukřižování.

25) „...honili v Chrastí na škaredou středu, na zelený čtvrtek a na velký pátek Barabáše. Odpoledne o třetí hodině modlil se pan děkan s velebnými pány v stolicích před oltářem Panny Marie hodinky (rozjímání o umučení Páně). Tou dobou scházeli se do kostela mimo dospělé máli i větší chlapci s klapačkami a hrkačkami a čekali netrpělivě u mříže presbytáře na ukončení pobožnosti. Jak pan děkan klíčem na lavici zatukal na znamení, že hodinky jsou ukončeny, vyběhl některý blíže dveří stojící chlapec z kostela a všichni ostatní v patách za ním, při čemž každý, co mu síly stačily, hrkal neb klapal. Celý dav hnál se za utíkajícím přes náměstí, skrze zámek, lipovým stromořadím až ke kapliče sv. Jana Nepo-

rabáš křesťany pojmán jako ztělesněné zlo (za něho byl na smrt vydán Kristus) vedlo to k situaci, že stejně jako Jidáš, také Barabáš plnil v lidové kultuře funkci symbolického objektu v obyčejové tradici.²⁶⁾

Je zřejmé, že projevy, spojené s houbou symbolické postavy, ať už nazývané *Jidáš* nebo *Barabáš*, pouze vlivem pašijových her vysvětlovat nelze, i když jim církevní prostředí poskytovalo záštitu.²⁷⁾ Je možno se

muckého nebo stromořadím vpravo k rybníku, kde mnohý, jsa příliš rozehnan, ze svahu se skutálel. Když se ten, který se vepředu nejdéle udržel, zastavil, obstoupili jej všichni ostatní a chvíli mu kol hlavy hrkali a klapali, Barabášem jej nazývajíce. Tím byla honba za Barabášem ukončena.“ Viz Antonín Blažek: Zvyky a obyčeje. In: Chrudimsko a Nasavrcko 3, Chrudim 1912, s. 442-443.

26) Dodejme, že etymologickou souvislost s Barabášem nacházíme ve výrazu *baraba*, v češtině (až na místní výjimky) již zastaralém, jímž byli v Evropě označováni dělníci na stavbách železnic a jehož původ z italského *barabba* s významem tulák, lump, dareba se spolu se sociálním statutem uvedených dělníků odrazil i v používání slova *baraba* ve významu otrhanec, trhan. Zároveň není bez zajímavosti, že v Polabí patřila *hra na Barabáše* i mezi formy dětského folklóru, s Velikonocemi přímo nesouvisejícími. Hra *na Barabáše* spočívala ve snaze vymanit se z role Barabáše tím, že hráč, který Barabáše představoval, zaujal pozici některého z ostatních hráčů při pohybu všech z místa na místo. Blíže viz František Josef Čečetka: c.d., s. 45. Za povšimnutí stojí také zmínka v literatuře, která spojuje s biblickým Barabášem výraz *baraban*, označující v okolí chorvatského Splitu „silně hlučící mechanismus“, který ovšem není v této zmnince blíže specifikován. V ruštině výraz *baraban* znamená buben (srov. též s italským *barabuffa* s významem rámus, povyk, též i zmatek nebo rvačka, či s rumunským *darabană*: bubínek (hud.)). V této souvislosti si připomeňme, že bubnování jakožto náhrada za hlas zvonů o velikonočním Třídenní je z minulosti uváděno například ze Slovenska. Uvedené zmínky viz Antonín Václavík: c.d., s. 216, 213.

27) Je například otázkou, zda uchování reliktní průvodních textů o Jidášovi do současnosti je pouze příkladem časové kontinuity tradice, nebo zda bylo jejich tradování posilováno i jinými vlivy. Jak známo, provozování pašijových, respektive velikonočních her v českých zemích je doloženo nejen ve středověku, ale i z pozdější doby, například na náměstích nebo v prostoru areálů křížových cest. Dramatické ztvárnění událostí z Kristova života bylo také běžnou tematikou divadelních představení, pořádaných řádem Tovaryšstva Ježíšova, nejčastěji prostřednictvím žáků či studentů jezuitských škol. Připomeňme si, že příslušníci tohoto řádu, založeného v 16. století, působili od poslední čtvrtiny 17. století v Luži v souvislosti se zřízením a budováním mariánského poutního místa na Chlumku, u něhož posléze vznikla jezuitská rezidence. Součástí působení jezuitů v této lokalitě byla i příležitostná představení, a to i na velikonoční témata. Jednalo se například o drama „*Trpící Kristus, jenž v srdci lidském hledá odpočnutí, ale hřích jeho jest odháněn, ba na kříž přibit*“ (o Velkém pátku r. 1673), jehož děj prý vyvolal u diváků „velké hnutí mysli“, neboť se domnívali, že míří na jejich adresu, o melodrama na téma, „*jak Kristus ztracenou ovci na ramena klade a do ovčince odnáší*“ (na pondělí velikonoční r. 1677), doloženo je též uvedení dramatu „*Kristus před Annášem*“ (r. 1685). Viz Václav Oliva: Z minulosti

naopak domnívat, že církev tolerovala, respektive se ztotožnila se zažitou formou určitého obyčeje, který byli jeho nositelé ochotni přizpůsobit křesťanskému obsahu. Nepřekvapuje proto, že z 20. století nemáme v oblasti, již se zabýváme, doklady o tom, že by zde velikonoční obchůzky s řehtačkami a klapačkami, respektive s *Jidášem*, probíhaly za nějaké církevní podpory, ačkoliv významově jsou v povědomí lidí spojovány se signalizací času k modlitbě či k pobožnosti a při kostelech se zde v náhradu za zvonění na zvony o Velikonocích řehtačky využívaly.²⁸⁾ Naopak lze říci, že organizace obchůzek probíhala i v minulosti stejně jako je tomu dnes, tedy na zástupcích církve nezávisle, i když konkrétně v období tzv. Protektorátu napomohla patrně spojitost obyčeje s náboženskými obřady tomu, že kontinuita konání obchůzek nebyla ani v této době přerušena. Naopak skutečnost, že jakožto vedoucí osobnosti obchůzek byli na počátku 21. století zachyceni i chlapi, uplatňující se jako ministranti, neznamená, že by toto čestná služba jejich zájem o obchůzky nějak zásadně ovlivňovala. Mezi lokalitami, ve kterých se velikonoční obchůzky s řehtačkami a klapačkami praktikovaly a praktikují, převažují ostatně takové, ve kterých není fara a není tam ani kostel, nanejvýše kaple. Výjimkou z neutrálního postoje církve ke konání obchůzek s *Jidášem* byla situace v lokalitě Radhošť, kde v roce 1922 došlo k bouřlivému sporu o místní kostel sv. Jiří mezi příslušníky římsko-katolické a nedávno nově ustavené československé církve. Ve snaze o dobrý dojem se pak místní římsko-katolický farář

Chlumku u Luže a jeho okolí. Chrudim 1903, s. 41, 43, 49. Forma podobných zpracování tematiky z Kristova života, kladoucích záměrně důraz na emoční působivost, byla ovšem složitější, než tomu bylo u textů typu *Jidáši nevěrný* a Ježíš v nich byl zároveň ústřední postavou. Také další způsoby dramatického ztvárnění velikonoční tematiky, jako například průvody, napodobující dramatickou formou Ježíšovu křížovou cestu, zdůrazňovaly především osobnost Krista. Bližší zjištění o dramatickém předvádění velikonočních témat v oblasti našeho zájmu jsou ovšem zatím badatelskou otázkou.

28) Například o městečku Chrastí se na počátku 20. století uvádí, že hrkačka je umístěna na kostelní věži a obsluhuje ji kostelník. Zároveň se pod věží seběhne vždy několik dětí, které mu svými hrkačkami vypomáhají. Viz Antonín Blažek: c.d., s. 443. Dle sdělení Stanislava Rychlíka z roku 1990 (udržoval věžní hodiny) byla stojanová hrkačka uložena také ve zvonici kostela v Horní Rovni. Dodejme, že v širší oblasti máme kromě řehtaček při kostelích doloženy z poslední čtvrtiny 19. století také *obecní hrkáče* většího rozměru, než byly řehtačky běžně při velikonočních obchůzkách užívané (například v Hroubovicích, lokalitě bez kostela). Obsluha takového *hrkáče*, který přehlušil všechny ostatní, byla svěřována nejsilnějšímu chlapci, který byl schopen tuto obsluhu fyzicky zvládnout. Viz František Langer: Ves. Hradec Králové 1986, s. 104.

v následujících letech snažil, aby průvod s *Jidášem* navštívil při obchůzce také faru a kostel a obdarovával účastníky obchůzky penězi.²⁹⁾ K náboženské charakteristice oblasti dodejme ještě tolik, že bez ohledu na působení jezuitského řádu z rezidence při mariánském poutním kostele na Chlumku u Luže a na další projevy zvýrazněné snahy o zvýšení kultovní atraktivnosti tohoto území, například popularizaci poutních míst ve Vraclavi nebo v Knířově, prokázala zde situace po vyhlášení tolerančního patentu v roce 1781 výrazné zastoupení vyznavačů nekatolické víry a trend odklonu od římsko-katolické církve potvrdila i situace po roce 1920, kdy zde silný ohlas získala církev československá. Náboženská nesourodost oblasti (ve které navíc existovaly i židovské komunity) nebyla ovšem faktorem, který by konání velikonočních obchůzek s řehtačkami a klapačkami výrazněji ovlivňoval, neboť Velikonoce jsou stěžejním obdobím pro všechny křesťany. Je sice pravda, že v některých lokalitách s výraznějším podílem nekatolíků se obchůzky s řehtačkami a klapačkami neuplatňovaly (Lozice), ale v jiných zase ano (Lhota u Chroustovic, Ostrov, Stradouň). Skutečnost, že se počet lokalit, ve kterých obchůzky probíhaly, začal ve 2. polovině 20. století snižovat, nespočívala v náboženské problematice, ale byla zapříčiněna faktory jiného druhu.

Na základě toho, jak dnes velikonoční obchůzky s řehtačkami a klapačkami a s *Jidášem* v prostoru východních Čech vnímáme a hodnotíme, se zdá být s podivem, jak malá pozornost jim byla jako kulturnímu fenoménu v minulosti věnována. Připomeňme si, že podle současného stavu poznání vůbec poprvé se zdejší obyčej *honění Jidáše* promítl do vzpomínek Aloise Vojtěcha Šembery (nar. 1807), ze kterých tudíž známe podobu obyčeje ve Vysokém Mýtě v první čtvrtině 19. století.³⁰⁾ Z konce 19. století pak máme k dispozici záznamy Josefa Hanuše, vztahující se k Horní Rovni a k Litětínám.³¹⁾ Stručný popis obchůzek s *hrkačkami* a *pálení Jidáše* zařa-

29) Sdělení Václava Winklera z Radhoště (nar. 1913) v roce 1991.

30) Podle Šembery zaniklo honění *Jidáše* ve Vysokém Mýtě kolem roku 1818. Viz *Čeněk Zíbrt*: c.d., s. 242.

31) Jedná se o zachycení textu popěvku, užívaného na Velký pátek při honění *Jidáše* v Horní Rovni a stručný popis obchůzky s *Jidášem* na Bílou sobotu v Litětínách, též včetně textu průvodního popěvku. „*Chlapci s klapačkami a řehtačkami chodí po vsi a zpívají*“, uvádí Hanuš. „*Jidáš se při zastavení u kříže, sochy nemodlí, nezpívá, nesmeká čepici. Na Bílou sobotu obalí jej hrachovinou a chodí s ním opět od domu k domu, sbírajíce dárky prosbou: Prosíme, páni, páni, dejte něco od klapání! Místy hospodyně ušknou si kousek hrachoviny.*“ Viz VČM v Pardubicích, sbírka rukopisů, sign. R/12. Publikováno in: Pardubicko-Holicko-Přeloučsko, Pardubice 1909 – 1926, II., s. 33, III., s. 252.

díl v roce 1908 vracavský rodák František Loskot do vlastivědné publikace *Kronika vracavská*.³²⁾ Mezi publikované informace patří také neautorizovaný fejeton, otištěný v roce 1910 v regionálním tisku, ve kterém však popisovaná obchůzka s *Jidášem* není lokálně blíže určena.³³⁾ Teprve v příspěvku L. Srazil, otištěném v regionálním časopise v roce 1938, jsou obyčej velikonočního řehtání a obchůzka s *Jidášem* detailně zachyceny v podobě, v jaké se tehdy uplatňoval v obci Vysoká u Holic.³⁴⁾ Kromě uvedených zdrojů se ovšem ještě nabízí možnost vypátrat svědectví nepubli-

32) Viz *František Loskot: Kronika vracavská*. B.m., 1908, s. 99-100. Je zajímavé, že zatímco o jiných výročních obyčejích, například o tříkrálové obchůzce, ostatcích či obchůzkách na smrtnou neděli hovoří Loskot v čase přítomném, o obchůzkách s řehťáčkami a s *Jidášem* se vyjadřuje v čase minulém: „*Vty dny velikonočního téhodne, kdy se nezvoní, chodívali chlapci s „hrkačkami“ a hrkačímí koly ráno, v poledne, večer a před bohoslužbami ve sboru po vsi a v přestávkách zpívali: „Ó, Jidáší nevěrný, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil? Musíš za to šlapat bláto, v pekle hořeti, s luciperem d’áblem tam bejtí. My Jidáše honíme, na klekání (a poledne, na mši sv.) zvoníme. Kyrie elej-son, Kriste elej-son. “ Také bývalo ve zvyku na Velký pátek odpoledne „páliti Jidáše“. Jeden z chlapců, kteří chodili „hrkat“, byl vybrán od druhů za „Jidáše“. Ustrojili ho do hrachoviny, dali na hlavu vysokou špičatou čepici, do ruky dlouhou trnovou hůl a pak chodili s tímto „Jidášem“ hrkajíce od domu k domu, dostávajíce všelijaké dárky, jako: sušené švestky, jablka, ořechy, křížaly i peníze. Při tom končili svoji píseň slovy: „My Jidáše honíme a o dárek prosíme.“ Po skončené obchůzce odešli na „drážka“, a zde Jidáše, totiž jeho hrachový úbor, spálili.“*

33) Viz Kapitola velikonoční. Neodvislé listy, XVI, č. 13, Pardubice 1910, s. 1-2. Článek uvádí, že s maskovaným *Jidášem* se chodí na Velký pátek, text průvodního popěvku se zmiňuje o poledním řehtání. Nelze vyloučit, že autor vycházel z materiálu získaného v Litětínách. Uvádí, že vše organizují chlapci zvaní *kaprálové*, kteří jsou v čele ostatních a udržují pořádek. *Jidáš* kráčí poslední, je obalený ve slámě, ve tváři začerněný viksem nebo inkoustem a v ruce drží měsíc. Na pokyn smekají chlapci čepice a zpívají: „*Ty nevěrný Jidáší, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Budeš-li to činiti, v pekle budeš hořeti, s Luciferem d’áblem tam přebývatí. My školáci chodíme a poledne zvoníme. Kyrie eleison!*“ Lidé je obdarovávají vejci a penězi, které si po skončení obchůzky chlapci rozdělí.

34) *L. Srazil: Pálení Jidáše*. Krajem Pernštýnů, XVIII, Pardubice 1937/38, s. 120. Průvod chlapců s řehťáčkami a klapačkami procházel na Zelený čtvrtek a Velký pátek vždy v určitém čase vesnicí a úseky vyplněné *vrkáním* prokládali hlasitým voláním příslušného textu a modlitbou u návesního kříže. Mezi účastníky fungovala tradiční hierarchie. Na Bílou sobotu obešli takto ves ještě časně ráno, poté se jeden z nich ustrojil do slámy za *Jidáše* a v čele s ním opět všichni procházeli vesnicí, při čemž byl *Jidáš* objektem posměchu. Za vsi ho pak z převleku odstrojili a slámu spálili. Poté začala obchůzka po domech a po jejím skončení následovalo dělení získané koledy. Současný výzkum zachytil vedení *Jidáše* obcí před vlastní kolední obchůzkou v Mentouru (1994).

kovaná, například v záznamech v obecních kronikách vesnic, ke kterým se tradice velikonočních obchůzek s *Jidášem* vztahuje. Mnoho dalších informací o tématu z nich ale nezískáme. Je totiž příznačné, že mnohé z kronik uvedených obcí se o obyčeji nezmiňují vůbec, nebo jen poměrně okrajově, zatímco povšechnější zpráva je spíše výjimečná a objevuje se nejčastěji teprve v zápisech ze 2. poloviny 20. století, vesměs jako nepříliš rozsáhlá informace o něčem, na se co v předchozích záznamech zapomnělo. I mezi kronikářskými záznamy jsou ovšem výjimky, a tak máme k dispozici i několik autentických svědectví, zaznamenaných již v 1. polovině 20. století a ojediněle i na přelomu 19. a 20. století.³⁵⁾

35) K nejstarším zatím nepublikovaným záznamům o obchůzkách s *Jidášem* v obecních kronikách patří záznam učitele Emanuela Vajrucha, který učinil kolem roku 1900 do kroniky Stradouně (SOKA Chrudim, Memorabilienbuch der Gemeninde Stradaun. ..., s. 80): „*Hoši, hlavně školáci, ve dnech, ve kterých, jak se říká, zvony jsou zavázány, chodí až posud ještě v páru s hrkačkami a klapáčkami po vsi a hrkajíce na místo zvonění 3x denně (ráno, poledne, večer), zpívají při tom: Ó, Jidášu nevěrný, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil? Za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam přebývat. My školáci chodíme a klekání (poledne) zvoníme. Tak činí až do Bílé soboty. V ten den ráno ustrojí Jidáše, většího z chlapců obalí slámou neb hrachovinou, již v některých staveních vyprosili, vodi jej jeden nebo dva chlapci na řetězi (slaměným) ho držíce po vsi a ostatní klapají a hrkají. Když přestanou hrkati, zpívají opět touž píseň s tímto zakončením: My školáci chodíme a Jidáše honíme. Pak vyvedou ho za ves a tam upálí, to je slámu jen. Pak jdou prosit po vsi o dárek. Hrkají a potom zpívají tutéž píseň se zakončením: My školáci chodíme a o dárek prosíme. Dostávají suché ovoce, vajíčka, peníze aj., o což se dělí.*“ V roce 1938 popsal obyčej kronikář Bohumil Bačina v Pamětní knize obce Litětín (OÚ Dolní Roveň, s. 106-108 a 112) včetně zmínky, že na Bílou sobotu se na hrbitově v Horní Rovni pátil *Jidáš*. Narovnála se hranice z polen donesených lidmi z domova. Z *Jidáše*, kterého honili *klapáci* od Zeleného čtvrtka po vsi, se přidalo kus hrachoviny. Ohořelá polena si lidé odnášeli domů s vírou v jejich ochrannou moc. V Pamětní knize obce Vysoká u Holic (SOKA Pardubice, s. 50) Jaroslav Milec v roce 1953 stručně konstatuje, že velikonoční klepání a *vodění Jidáše* se sice zachovalo, ale „... děti se však nemodlí, dělají legraci a tak se dá čekat, že i tento zvyk pomine, třebaže se ještě udržuje hlavně zásluhou odměny, kterou chlapci za spálení *Jidáše* dostávají ve všech staveních.“ Záznam o zániku obyčeje provedl v roce 1963 kronikář Oldřich Horák v Pamětní knize obce Horní Rovně (OÚ Dolní Rovně, nestr.). O soudobé podobě obyčeje se v Pamětní knize obce Jaroslav (OÚ Jaroslav, s. 134-135) rozepsal v roce 1965 Jan Štosek; poté, co se zmiňuje o obchůzkách ve čtvrtku a v pátek a uvádí text doprovodného popěvku, pokračuje: „*Na Bílou sobotu dopoledne přejdou naposled ves a v čele průvodu jde Jidáš, který má slaměný oblek s ohyzdnou škraboškou. V ruce nese pokladničku. Jeho hlavu zdobí papírová čepice s nápisem – „Jidáš zradil Ježíše za 33 zlatých“.* *Jidáše vodi za ruku průvodce, který nosí košík. Průvod se zastaví u každého domu a zazpívá Po skončení zpěvu se odebere průvod s Jidášem do domu, kde bývají obda-*

Vzhledem k omezenému množství a obsahové různorodosti uvedených pramenů je potěšitelné, že se podařilo vedle výsledků bezprostředního pozorování obyčejně přímo v terénu doplnit poznatky k tradici obchůzek s *Jidášem* též získáním základních informací jednak od pamětníků, a to

rování vajíčky a penězi. Po přejití vsi odebere se průvod za humna, kde je Jidáš zbaven slámy a tato zapálena. A nyní nastává účastníkům nejkrásnější chvíle, dělení koledy. Tato se nerozděluje stejným dílem, ale podle toho, jak se kdo zúčastňoval klapání.“ Poměrně stručný byl v Pamětní knize spojených obcí Rosice, Soslávek, Synčan a Brčekol (SOKA Chrudim, s. 201) Alois Horáček v roce 1967: „Je nutno též zaznamenati, že se stále udržuje starý zvyk klapání o velikonočních svátcích, které začínají čtvrtkem. Tento zvyk udržují chlapci školou povinni, začínají klapat ve čtvrtek odpoledne a končí v sobotu za poledne. Klapají časné ráno, v poledne a večír – po tyto dny se odmlčují zvony ...Klapatí končí v sobotu v poledne tím, že jednoho ze svého středu zvolí za Idáše, toho začerní v obličejí a na rukách sazeme, obalí do povřísel ze slámy a vodi jej od domu k domu, zaklapou a zpívají: Páni, páni, dejte něco od klapání. Občané je podarují penězi, které dávají do společné pokladničky. Po skončení se o peníze děti dělí podle hodnosti, velitel, podvelitel a Idáš dostanou nejvíce, další jsou odměněny podle účasti. Obec mají rozdělenou podle starého katastru na obec Rosice a osadu Soslávky. Utvoří se dva útvary podle příslušnosti bydliště. Klapací nářadí ze dřeva (nákras klapačky a řehtačky).“ O něco detailněji popsal obyčej v 60. letech 20. století do kroniky Slepotic Karel Morávek (SOKA Pardubice, Kronika. Obec Slepotic. ... Díl II., s. 212): „*Ve Slepoticích ohlašují chlapci řehtačkami a klapačkami klekání a poledne. Nejprve se sejdou ve Valkouši, pak pokleknou, pomodlí se Anděl Páně, načež se seřadí do dvou řad a uprostřed jde nejstarší z chlapců. „pán“, jdou ... po vsi a do Jiříčka, odkud opět po celé vsi, u kříže u školy se modlí a u kostela, načež jdou do Bělešovic. V sobotu ráno chodí od domu k domu po koledě. Přijdou do domu, silně zařehtají, vedouce na provaze v hrachovině obaleného Jidáše a říkají sborem: Klekání zvoníme, Jidáše honíme. Jidáši, zrádče, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil? Za to budeš v pekle trápen až na věky věků amen. Poté prosí o dárek, opět zařehtají a ubírají se dále...*“ Naopak velmi stručný je záznam, provedený v Kronice obce Uhersko Zdeňkem Hypským v roce 1986 (SOKA Pardubice, Kronika, obec: Uhersko, okres Pardubice, díl: 1, s. 23): „*Na ,, bílou sobotu“ se jeden z chlapců ustrojí za Jidáše, obvykle do slámy, ostatní ho vodi po vsi a vybírají po domech odměnu. Dalšími funkcemi jsou vodič, vajíčkář a přiklepač. Po obejití vsi se o kořist rozdělí podle hodnosti.*“ Současné webové stránky obcí se až na výjimky (Jenišovice, Rosice u Chrástí, Vinary) o obyčejí obchůzek s *Jidášem* nezmiňují. Jelikož nelze počítat se stabilním umístěním těchto zmínek na webu, je na místě také tyto informace odcitovat. Zatímco obec Jenišovice prezentuje obyčej pouze fotografií s popiskou „*Velikonoční hrkání a vodění Jidáše po vsi*“, Zpravodaj Rosických trhů (duben 2004) uveřejnil propagační zprávu následujícího znění: „*Mimo jiné zvyky o velikonočních svátcích je i řehtání. Tento zvyk se u nás stále dodržuje. Začíná na zelený čtvrtek odpoledne, kdy podle pověsti odletěly zvony do Říma. Řehtání má nahrazovat zvonění zvonu. V 16 a 18 hodin obchází chlapci vesnici s řehtačkami. Po obejití vesnice vždy dojdou ke kapličce nebo křížku, odloží čepice a řehtačky a odříkají modlitbu – většinou Otčenáš. Na Velký pátek obchází vesnici opět ve 4*

i v lokalitách, kde již z nejrůznějších důvodů tato tradice zanikla, jednak i od současných nositelů tradice.³⁶⁾

Obraťme nyní pozornost na konkrétní výsledky, které výzkum velikonočních obchůzek s řehtačkami a klapačkami a s *Jidášem* ve východních Čechách přinesl.

a 6 ráno a ještě dvakrát odpoledne. Na Bílou sobotu jdou po vesnici ve 4 a 6 ráno. Potom se rozchází domů a připraví se na vybírání. Obchází v čele s černým (Jidáš) celou vesnici a za zvuku klapáček odřikají koledu „Jidáš nevěrný,....“ . Po odzpívání dostávají od hospodyně nebo hospodáře za řehtání výslužku (dříve vejce, dnes většinou finanční obnos). V letošním roce bude naším zájmem zajistit pro obchodníky i návštěvníky účast koledníků. Věříme, že přispěje ke zpestření „Rosických trhů“ a návštěvníci nebo prodejci „PŘIHODÍ“ do kasy koledníkům.“ Obsažná je informace o obyčeji na stránkách obce Vinary: „Na Zelený čtvrtek v poledne, kdy, podle tradice, odletěly zvony do Říma, vyráží do vsi chlapani školáci, když dříve se pomodlili u zvoničky v modlitbu Anděl Páně. V průvodu po dvou, dle velikosti, s dřevěnými hrkačkami nebo klapačkami oznamovali poledne a večer klekání. Hrkání nahrazuje zvuk zvonu, občas jej proloží zpíváním: Ó Jidáš nevěrný, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil, budeš ty se trápiť ve věčném pekle hořeti, s luciperem d'áblem, tam přebývati. My školáci chodíme a poledne zvoníme. Na Velký pátek chodí školáci hrkat ráno, v poledne, ve tři hodiny odpoledne a večer. Ve tři hodiny odpoledne jen hrkají a nezpívají. Prokládají hrkání občas tichou chůzí se sundanými čepicemi, neboť v tu dobu byl ukřižovaný Ježíš Kristus. Na Bílou sobotu ráno ještě hrkají obejdou ves a pak ustrojí Jidáše. Pomáhá jim někdo z dospělých. Jidášem se stává vždy nejstarší chlapec. Z otepi hrachoviny, též dlouhé žitné slámy se upletou rulíky a chlape jimi celého omotají. Do rukou mu dají dlouhý šípkový prut, na hlavu vysokou čepici. Chlapci si mezi sebou ustaví staršího pána, mladšího pána, sobotáka a vajíčkáře. Starší pán a mladší pán řídí průvod všech hrkáčů a vodí Jidáše po vsi. U každého obydlí se zastaví, hrkají a zpívají píseň: Ó Jidáš nevěrný, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil, budeš ty se trápiť ve věčném pekle hořeti, s luciperem d'áblem, tam přebývati. My školáci chodíme a Jidáše vodíme a o dárek prosíme. Zpívají tak dlouho než jsou něčím odměněni, obyčejně vejci nebo penězi. Po průvodě ukončeném za vsí, Jidáše odstrojí a slámu z něho spálí. Dříve musel být Jidáš upálen do devíti hodin, neboť přiletěly zvony ze Říma a Ježíš Kristus vstal z mrtvých. Mezi tím starší a mladší pán, soboták a vajíčkář rozdělí mezi všechny peníze a vejce podle účasti na hrkání a zásluh. Jidáš o tom rozhoduje. Dostane nejvíce, protože si to zaslouží, příští rok je zase Jidášem starší pán.“

36) Poděkování patří Marii Antochové (nar. 1919) z Opatovic n/L., rodačce z Jaroslavi, Františku Buriánkovi (nar. 1929) z Žiky, Antonínu Menčíkovi (nar. 1912) z Litětín, Karlu Morávkovi (nar. 1913) ze Slepotic, Josefu Procházce (nar. 1912) z Horní Rovně, rodáku z Vysoké u Holic, Ing. Břetislavu Sovovi (nar. 1924) z Opočna, Janu Štoskovi (nar. 1919) z Jaroslavi, Janu Trnkovi (nar. 1939) z Pustiny a Václavu Winklerovi (nar. 1913) z Radhoště. Dále je třeba poděkovat anonymním respondentům z obcí Blížňovice, Brteč, Dobrkov, Lhůta, Pustina, Radhošť, Radím, Sedlec, Svařeň Trojovice, Trusnov, Vanice a Zájezdec, anonymní respondentce z Řepníků, rodačce z Popovce, anonymnímu

Nositeli obyčejě velikonočních obchůzek s řehťackami a klapačkami a s *Jidášem* jsou děti. Podle tradice (místy ovšem již uvolněné) získávají na účast právo po dosažení věku školní docházky. Ve většině lokalit jsou nositeli obyčejě chlapi (ve stáří od 6 až 7 let do 15 let), ovšem v průběhu 2. poloviny 20. století došlo mnohde k setření závaznosti této zásady. Nejenže se obyčejě začaly zúčastňovat i děti předškolní nebo výjimečně i starší patnácti let, ale v některých lokalitách společně s chlapi i děvčata (Domoradice, Jaroslav, Opočno, Poděčely, Radhošť, Trojovice, Týništko). Reálnou příčinou tohoto posunu je kompenzace celkového úbytku dětí ve venkovských lokalitách. Je také běžné, že se obyčejě zúčastňují děti, nemající v obci trvalé bydliště, ale Velikonoce zde tráví u příbuzných a podobně. Název obyčejě není ustálený. Variabilita názvu obyčejě se projevuje v označování řehťání a klapání výrazy *hrkáni* (Bor u Chroustovic, Chroustovice, Jaroslav, Mentour, Ostrov, Slepovice, Turov, Vinary, Vraclav), *klapání* (Jaroslav, Sedlec, Slepovice), *klepání* (Uhersko), *vrzání* (Horní Roveň, Litětiny, Městec, Popovec), *vrkáni* (Blížňovice, Brčekoly, Čankovice, Městec, Přestavilky, Radim, Rosice u Chrastí, Trojovice, Vysoká u Holic), *vrčení* (Žíka). Kolísá proto i označení účastníků, například *klapáci* (Litětiny, Vysoká u Holic), *vrzáci* (Litětiny), *hrkači* (Vraclav). S touto variabilitou souvisí i různorodost označení používaných nástrojů. Vedle nejčastějšího názvu *hrkačka* je to výraz *hrčák*, *vrkač*, *vrčák*, *vrkačka* či *vrzačka*, u klapáček *klapáč*, *klepačka*, při čemž ani v jednotlivých lokalitách není v úzus ustálený. Tyto jednoduché nástroje k záměrnému vyluzování zvuku mají tradiční formy a ustálené použití. Řehťacku tvoří rám s ozubeným kolečkem na ose otáčené klikou, čímž se rozeznívá pružný pásek, který do kolečka zapadá. Velikost nástroje se pohybuje od nejjednodušších, rozeznívaných otáčením celého rámu kolem osy, která je zároveň rukojetí, až po konstrukce se skutečnou klikou a obvykle se dvěma nebo i třemi ozubenými kolečky, nošené na popruhu nebo na řemeni, přehozeném přes prsa. Na stejném principu jsou založeny *trakárky*, kde je mechanismus poháněn otáčením kolečka jedoucího po zemi. Při obchůzkách jsou ale jevem poměrně řídkým.³⁷⁾ Přesto mají pojízdné řehťacky typu

respondentovi z Pardubic, znalému poměrů ve Stradouni, obecnímu úřadu ve Vínarech a v neposlední řadě všem nositelům obyčejě v obcích, ve kterých výzkum obchůzek probíhal, za spolupráci při získávání materiálu k tomuto příspěvku.

37) Dosavadní výzkum zachytil užívání těchto pojízdných řehťáček v lokalitách Mentour (r.1994 jedna), Stradouň (r. 2000 – 2005 jedna) a Vraclav

trakárku při obchůzkách svou kontinuitu. V souvislosti s lokalitou Vrac-lav se o nich jakožto o *hrkacích kolech* zmiňují prameny.³⁸⁾ U klapaček vzniká zvuk tlucením pohyblivé hlavice do plochy prkénka, k němuž je upevněna rukojeť. Zatímco řehtačky s ozubenými kolečky a s pásky, rozeznívané klikou, případně otáčením kolem osy při obchůzkách ve sledovaných lokalitách převažují, uplatnění kladívkovitých klapaček je poměrně úzké. Jejich užití pouze jednotlivci výzkum prokázal například v Poděčelích, Ostrově, Trojovicích. Při obchůzce s *Jidášem* na Bílou sobotu byly zachyceny ve Lhotě u Chroustovic v rukou zástupců účastníků obchůzky, kteří vstupovali do dvora při vybírání koledy, v Chroustovicích při obchůzce s *Jidášem* v souladu s místní tradicí figuroval s klapačkou *vyklepávač*. Jen v Rosicích u Chrasti mají klapačky (místně *klapáče*) při téže příležitosti všichni účastníci kromě *Jidáše*, *vodiče* a *velitele*, narozdíl od Zeleného čtvrtka a Velkého pátku, kdy se chodí po obchůzce výhradně s řehtačkami. Klapačky jsou dřevěné a také v případech řehtaček převažují nástroje zhotovené ze dřeva, výjimečně i z plechu (Jaroslav) nebo jsou plechové pouze pružné pásky, zapadající do ozubených koleček. Dřevěná ozubená kolečka jsou někdy nahrazována výrobky z umělé hmoty „silon“, případně se ramena klik zhotovují z kovové tyče. Nástroje obojího principu jsou vyráběny podomácku nebo místními řemeslníky, často se dědí po několika generacích, ale výjimkou nejsou výrobky nové, zhotovené v místě, ani jednoduché řehtačky z produkce nabízené v obchodní síti.³⁹⁾ V někte-

(r. 1998 tři, od r. 2003 dvě, každý se dvěma pásky, jeden s vročením 1982), zatímco ve Vínarech bylo zjištěno pouze povědomí o jejich někdejšímu užívání.

38) Viz František Loskot: c.d., s. 99.

39) Připomeňme si, že řehtačky a klapačky, jejichž podstatou je bez ohledu na zachycené materiálové inovace vyluzování pronikavého hluku dřevem, působí jako výrazně archaický fenomén, ovšem při jeho sledování do doby starší, než je 19. století, jsme okázáni pouze na nepřímé prameny a otázky jeho geneze zůstávají otevřené. Blíže viz Věra Frolcová: c.d., s. 114-119. Z prostředí českých zemích jsou doklady o pořizování dřevěných *chřestaček* farnostmi běžné v 16. století a z 1. poloviny 17. století je doloženo pašijové hlučení v kostele, provozované kněžími, dokumentující existenci *hrkavek* a *chřestaček*, užívaných spolu s „cimbály, zvonci, zvonečkami“. Dřevěné hlučící nástroje ovšem nesloužily pouze při obřadních příležitostech. Připomeňme si známou skutečnost, že je užívali například již ve středověku jako signalizační pomůcku nemocní leprou. Uplatňovaly se také při ohlašování jarmarečních produkcí. Z východní Moravy jsou ještě z 1. čtvrtiny 20. století doklady o tom, že dřevěnými *řepetáky* plašili hlídači z obilných polí ptáky. S ohledem na to lze předpokládat, že podobným způsobem byla například chráněna úroda před zvěří, případně lidská sídla před dravci. Nelze tudíž spojovat řehtačky a kla-

rých lokalitách si účastníci obchůzky s *Jidášem* na Bílou sobotu zdobí své nástroje barevnými stuhami z krepového papíru (Městec, Vraclav). V Litětínách bylo k vyluzování zvuku při obchůzkách zachyceno i využití valchy na praní, rozeznávané montážním klíčem. V Týništičku přetrvává úzus, že zúčastněné dívky řehtačky ani klapačky neobsluhují, ale jsou vybaveny *chrastítky* z kovových, obvykle válcovitých uzavíratelných nádobek od kosmetických výrobků, naplněných vhodným materiálem, který při pohybu nárazy do stěn nádoby chrastí.

Tradiční pravidla se týkají průběhu obchůzky i rolí jednotlivců. Trasy obchůzek jsou přesně vymezeny tak, aby se prošlo kolem všech domů v obci.⁴⁰⁾ Zatímco většinou se dbá o to, aby trasa byla obejita bez větší časové ztráty a obchůzka vykonána co nejrychleji,⁴¹⁾ v obci Sedlec a zejména v Brčekolech je naopak důležité se pohybovat co nejpomaleji, aby,

pačky pouze s úkony náboženského kultu o Velikonocích, ale musíme vzít v úvahu jejich převažující signalizační a ochranu zajišťující funkci.

40) Například v Rosicích u Chrasti vcházejí účastníci obchůzky i do místních podnikatelských provozoven a neváhali zajít ani i k zahradnímu domku na okraji intravilánu, kde byli zrovna přítomni staří manželé. V Čankovicích vede trasa obchůzky přes areál zemědělského družstva. V Brčekolech zase neopomenou zajít do místního hostince.

41) Například v Jaroslavi začíná obchůzka na horním konci, kde se účastníci nejprve pod vedením *pánů* rozdělují na dvě skupiny. Jedna obchází domy v okolí uličky na východní straně silnice, druhá zase část zvanou Šimperk, rozloženou na západní straně. Na křižovatce pod Šimperkem se opět spojují a pokračují k dolní části obce, kde se znovu rozdělují. Každá skupina obejde svou trasu uličkami a setkávají se u rybníčka při silnici na Vysoké Mýto. Odtud pak společně pokračují kolem domů při této komunikaci a při silnici k Radhošti, posléze kolem zástavby při silnici k Holicům směřují do uličky vedle rybníka na západním okraji obce, kde obchůzka končí. V Litětínách se vychází od kovárny na východním konci vesnice, zajde do uličky při cestě k lesu Boršovu a po návratu na silnici se jde nejprve po tzv. Velké straně až na konec obce, zpátky pak po tzv. Malé straně až k rybníku nade mlýnem. V Týništičku začíná obchůzka u návesní zvonice, odkud se průvod ubírá nejprve uličkou dolů z návsi, zachází ke mlýnu, vrací se zpět a prochází uličkami v jižní části obce. Průchodem mezi zahradami pak směřuje opět k návsi. Tento průchod se nazývá *tichá ulička* a účastníci tu mají za povinnost projít co nejtíšeji, beze slova a samozřejmě nesmí nikdo hrknout nebo klepnout. Na návsi se průvod na chvíli zastavuje a jeden z chlapců třikrát obíhá zvonici, stejně tak i na ukončení obchůzky, kdy se průvod vrátí ke zvonici poté, co prošel severní částí obce. Specifická situace je i v Chroustovicích, kde obchůzky vykonávají skupiny dvě, jedna ve vlastním jádru obce a v přilehlých ulicích, druhá v části zvané Závodí (též Zářičí). Každá ze skupin má pak na Bílou sobotu i vlastního *Jidáše*.

zjednodušeně řečeno, hlučení bylo provedeno kvalitně a v dostačujícím „množství“. 42) V každé lokalitě je tradicí ustálené místo, na kterém se účastníci před obchůzkou shromažďují. 43)

Závazné je seřazení účastníků v průvodu a jejich chování. Na dodržování pravidel dohlížejí a organizaci obchůzky zajišťují pravomocní účastníci s konkrétními funkcemi, které vyplývají z jejich stáří. Do jejich kompetence patří mimo jiné vést záznamy o účasti ostatních na jednotlivých obchůzkách a o jejich chování, což pak slouží jako podklad, na jehož základě se upravuje podíl při rozdělování koledy na Bílou sobotu, při čemž sami jsou s ohledem na svou funkci velikostí podílu z koledy zvýhodněni. Udávají též každé obchůzce rytmus, sledují její tempo a v lokalitách, kde se při obchůzkách uplatňuje slovesná stránka, signalizují počátek řehťání či naopak příslušného textu píšťalkou nebo vzkřiknutím a zvednutím ruky. Více

42) V Rosicích u Chrasti si účastníci obchůzky doslova vychutnávají akustiku prostoru chodeb v domech typu bytovky, kam kvůli zesílenému zvuku schválně vcházejí, ač jinak se při obchůzkách do domů (s výjimkou hostince) nevstupuje.

43) Například v Blížňovicích je to autobusová zastávka v prostoru návsi, v Boru u Chroustovic severní okraj obce, v Brčkovélech autobusová čekárna na jihovýchodním okraji obce, v Čankovicích autobusová čekárna u hostince naproti návěsí kapli. V Domoradicích prostor u návěsího kříže, v Chroustovicích na Závodí u lípy na křížovatce. V Jaroslavi je to tradičně prostor u akátu na severním okraji intravilánu, v Mentouru u obecní váhy, v Městci u fotbalového hřiště. V Radimi je to severní okraj obce. V severní části Rosic u Chrasti je to severovýchodní okraj obce (původně Soslávky), zatímco v jižní části schodišťová plošina před hlavním vchodem do kostela. V obci Sedlec se shromažďují na jihovýchodním okraji obce, ve Slepoticích ve slepé uličce ve Valkouši, ve Stradouni u návěsí zvonice, v Trojovicích u kříže na prostranství v jižní okrajové části intravilánu, odkud se po zaznamenání prezence účastníci obchůzky přemístí na počátek obce, seřadí se a na pokyn vycházejí na obchůzku. V Týnišťku je tradiční shromaždiště na návsi u objektu zvonice, kombinované s hasičskou zbrojnicí, u níž je zároveň situován také návěsí kříž. V Uhersku je shromaždištěm autobusová zastávka u kostela, ve Vinarech prostor u návěsí zvonice. Ve Vraclavi je stabilním i místo, kde se o Bílé sobotě strojí *Jidáš*: jedná se o usedlost čp. 47, v níž je uskladněna koudel, užívaná na *Jidášovu* masku a před kterou se zároveň shromažďují i ostatní účastníci obchůzky. O důležitosti shromaždiště pro účastníky obchůzek hovoří také prameny. Například v Litětínách dbali ve 30. letech 20. století na to, aby každý byl ráno před pátou hodinou na místě srazu, ale mnozí horlivci se krčili zkrhli u plotu už před čtvrtou hodinou. Když matka někoho zapoměla vzbudit včas, bylo zlosti i nářku, neboť opozdilce stihla pokuta v podobě srážky z koledy a k tomu ostuda. Viz záznam Bohumila Bačiny z roku 1938, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětín, c.d., s. 106.

či méně nápadně dohlíží i na řád obchůzky s *Jidášem*. Způsob, jak jsou tito řídicí účastníci obchůzek nazýváni, má terminologicky blízko k vyjádření vojenské hierarchie. Nazývají se obvykle *páni*, (Bor u Chroustovic, Chroustovice, Jaroslav, Mentour, Městec, Radhošť, Slepotice, Stradouň, Turov, Týništko, Vinary) nebo *kaprálové* (Domoradice, Litětiny). *Páni* či *kaprálové* bývají dva až čtyři, rozlišování podle stáří přívlastky *malý* a *velký*. V Domoradicích je vedoucí osobností při obchůzkách *kaprál*, zatímco *pán* mu pomáhá, přičemž v této lokalitě, kde účastníky obchůzek jsou také děvčata, bylo zachyceno řešení, kdy *kaprálem* byl chlapec a *pánem* děvče. V Čankovicích podle jednoho sdělení (1999) vodíval obchůzku *kapitán*, podle jiného (2001) *velitelé*, ale tyto hodnosti se v současnosti již nepřidělují. *Kapitáni* bývali také v Brčkovéch, ale v současnosti, kdy počet účastníků obchůzek je z důvodu malého počtu chlapců školního věku velmi omezený, význam vedoucí postavy se oslabil natolik, že funkce není udělována. V Rosicích u Chrasti funguje *velitel* a *podvelitel*, ve Vraclavi *párovníci*. Jinde má vedoucí postavení pouze jeden z účastníků, nazývaný *vodič* (Uhersko, Vysoká u Holic, Žíka), doložen je také termín *mistr* (Horní Roveň). Bylo by ovšem pouze spekulací uvažovat o možnosti, zda tento termín je prostě jen vyjádřením vedoucího postavení svého nositele nebo zda je ohlasem úlohy Krista z dávných pašijových her.⁴⁴⁾ Volba uvedených představitelů spočívá v dohodě,⁴⁵⁾ ale bývalo i zvykem, jestliže na vedoucí funkce při obchůzkách bylo více kandidátů, že se mezi nimi rozhodovalo zápasem (Jaroslav). V Litětínách přetrvává zvyk, že na zabezpečení hladkého průběhu obchůzky se podílí také budoucí představitel *Jidáše*. Jeho chování je příznačné tím, že drží v ruce za tkanici vycpaný textilní váček (měšec), kterým při obchůzce točí v ruce nebo jím udeří případné provinilce, překračující pravidla obchůzky. Podobná praxe fungovala také v sousední Horní Rovni, kde zatímco ostatní účastníci obchůzek chodili seřazení ve dvojicích, *Jidáš* šel zvlášť a děti, které jen obchůzce přihlížely nebo kolem pobíhaly a pokřikovaly, honil a bil měšcem, který držel v ruce.⁴⁶⁾ *Jidáš* se spolu s *pány* podílí na zabez-

44) *Mistrem* byl nejstarší chlapec, který obchůzku vedl a pišťalkou dával znamení k zahájení textu „*Ó, ty nevěrný Jidáši ...*“ Viz zápis Oldřicha Horáka z roku 1963, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Horní Rovně I.

45) Například v Litětínách se chlapci o organizaci obchůzek radili dlouho dopředu a volili mezi sebou *kaprály*, *Jidáše* a *pokladníka* již před Velikonoce-mí. Viz záznam Bohumila Bačiny z roku 1938, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětín, c.d., s. 106.

46) Viz zápis Oldřicha Horáka z roku 1963, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Horní Rovně I., c.d.

pečení hladkého průběhu obchůzky také v Týništičku. Většinou se však *Jidáš* na Zelený čtvrtek a Velký pátek nijak neodlišuje od ostatních hrkačů, případně zastává roli *malého pána*. Nezbytným atributem těchto vedoucích osobností jsou písemné záznamy s prezencí účastníků a jejich případnými přestupky proti normám průběhu obchůzek. Bylo řečeno, že podle těchto záznamů dochází na Bílou sobotu k rozdělování získané koledy. Nejčastěji jsou vedeny na zvláštní listině nebo v sešitě, který je v některých případech (např. Rosice u Chrásti) užíván i několik let po sobě a obsahuje tudíž také historické údaje. Také například ve Slepoticích věnují podobě prezenci listiny značnou pozornost, má i svou výzdobu a předává se posléze tomu, komu v příštím roce připadne funkce *pána*. Vyplyvá z ní i mimo jiné skutečnost, kolikátý rok se ten který chlapec velikonočního řehťání zúčastňuje. Do evidence účasti se poznamenávají i případné přestupky proti kázni, například vybočování z řady, opoždění se při obchůzce nebo rozeznění řehťáčky v nesprávnou chvíli. Zaznamenané přestupky pak ovlivňují velikost podílu z koledy. Kontrola účasti a její zaznamenávání v seznamu účastníků probíhá vždy před započítáním obchůzky. Další speciální atributy mají vedoucí obchůzek na Zelený čtvrtek a Velký pátek při sobě jen zřídka. Někde byla zachycena k signalizaci začátku řehťání nebo příslušného textu píšťalka (Slepoticice, Turov) nebo signální trubka (Mentour), jindy postačí jako signál pouze hvízd ústy nebo zvednutí paže s řehťáčkou kolmo vzhůru, při menším počtu účastníků postačuje slovní odpočítání a pokyn „*Ted!*“ nebo zvolání, například: „*Zpívejte!*“, „*Hrkat!*“, „*Hrkejte!*“, zatímco signálem k přerušení řehťání jsou zase zvolání typu: „*Přestat!*“, „*Ticho!*“ a podobně. V Litětínách chlapci před počátkem textu smekají čepice a opět si je nasazují po jeho skončení. Čelo a závěr průvodu tvoří obvykle nejstarší účastníci. V případě lichého počtu nejstarší účastník průvod vede nebo uzavírá, ale bylo zachyceno i takové řešení, že v čele skupiny šel nejmladší účastník. V lokalitách, kde řídicí úloha při obchůzce připadá pouze jednomu z účastníků, kráčí v čele průvodu tento vedoucí.⁴⁷⁾ V Domoradicích, kde vedoucí *kaprál* nejde s ostatními v řadě, nýbrž neustále průvod sleduje z vnějšku a mění vůči němu místo, kráčí v čele průvodu budoucí *Jidáš* spolu s jedním z řadových *hrkačů*, od nichž se nijak neodlišuje. Chodí se ve dvojicích, v případě potřeby se ale dvojstup rozděluje a určitý, obvykle členitější úsek trasy, se prochází v jednostupu, aby se pak řady opět

47) Z Vysoké u Holic je pro něho doložen termín *vodič*. Za ním kráčeli chlapci seřazení podle stáří od starších po nejmladší. Viz L. Srazil: c.d., s. 120.

spojily.⁴⁸⁾ Jestliže se v případě členité zástavby formace rozděluje na polovinu, děje se to buď v podélné ose do jednostupu (například Slepotic), nebo i v příčné ose, kdy obě části pokračují jako dvojstup (například Jaroslav, kde každá skupina má svého *pána*, nebo Trojovice). Dbá se na pravidelnou účast a dochvilnost, na udržování úhledného útvaru (*řady*) při chůzi, na přesnost v plnění pokynů vedoucího ohledně započetí či ukončení řehvání, případně jeho střídání s popěvkem. Důraz je kladen na kvalitu přednesu popěvku včetně srozumitelnosti i na to, aby účastníci obchůzky zdravili náhodné kolemjdoucí (zvláště v Rosicích u Chrasti). Kde je zástavba přerušena, procházejí účastníci obchůzky takovým úsekem bez zvukového projevu. Trakářky si jejich držitelé pokládají na ramena. Umlkají také, když je trasa obchůzky vedena podruhé místy, kudy už se prošlo, například v případě, že se průvod otáčí na konci intravilánu a vrací se zpět. V Jaroslavi umlkají také při procházení kolem budovy bývalé školy, jejíž součástí je nástavba zvoničky. Ačkoliv v ní už zvonek není zavěšen (či snad právě proto?), vysvětlují umlknutí důvodem, že „*zvon uletěl do Říma*“. V případech, kdy v jedné lokalitě konají obchůzky dvě samostatné skupiny, dodržují svůj tradici vymezený prostor (*rajón*). V Rosicích u Chrasti je dělicím mezníkem budova školy, v Chroustovicích náleží skupině ze Závodi na levém břehu Novohradky i část zástavby intravilánu na břehu pravém, zatímco ostatní prostor „*městečka*“ obchází skupina druhá. Doloženy jsou ovšem i snahy o rozšíření obchůzkového prostoru. Jednak jsou to případy, kdy jedna skupina obchází kromě ústřední obce (se sídlem obecního úřadu, s objektem kostela) také okolní „*příčleněné*“ lokality (například Slepotic – Bělešovice – Lipeč nebo Jenišovice – Martinice – Zalažany), jednak je to pokus, srovnatelný s jakýmsi typem výboje, kdy účastníci obchůzek z Litětín začlenili v 1. polovině 20. století do svého prostoru i část bezprostředně s Litětínami sousedícího intravilánu Horní Rovně („*až po kříž při silnici k Ostřetínu*“), což vedlo k neshodám a každoročním potyčkám, které byly nakonec řešeny zákazem podobného počínání.⁴⁹⁾

48) V Čankovicích je chůze v jednostupu nezbytná v úseku průjezdní komunikace, která je silně frekventovaná silnicí 1. třídy od Chrudimi ve směru na Vysoké Mýto. V Řestokách se účastníci obchůzky rozdělují do jednostupu při obcházení centra návsi. V Rosicích u Chrasti, Trojovicích a Vraclavi je v případě potřeby v obou částech vesnice obvyklé rozdělení účastníků na dvě skupiny, z nichž každá ve dvojstupu prochází určenou část trasy.

49) Viz záznam Bohumila Bačiny z roku 1938, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětín. c.d., s. 108.

K přirozenému rozšiřování obchůzkového území dochází i v současnosti. Skutečností, že v lokalitě Mentour se pro nedostatek dětí obyčej přestal praktikovat, využily děti z Poděčel a v letech 2001 a 2002 obešly nejen Poděčely, ale i Mentour. Výzkum potvrdil, že úloha zastavení u křížů, kostelů či kaplí v intravilánu obce, případně povědomí o vzdávání úcty symbolům křesťanské víry, s velikonočními obchůzkami s řehtačkami a klapačkami obecně spojované, sice v rámci obchůzek zcela nevymizelo, ale je oslabeno. Toto povědomí bylo možno sledovat od mezního přístupu, kdy kříž byl minut bez povšimnutí (Ostrov, Vraclav) přes projev, kdy alespoň v čele průvodu jdoucí *páni* při míjení kříže na něho pohlédli a pokřížovali se (Jaroslav), až po zastavení u křížů či kaplí, spojené s pokleknutím (Slepotice) nebo alespoň s přisednutím do dřepu (Litětiny) nebo přímo se zakomponováním hlasité či tiché modlitby do rituálu obchůzky (Brčekoly, Bor u Chroustovic, Lhota u Chroustovic, Městec, Radim, Rosice u Chraští, Trojovice, Turov).⁵⁰⁾ Touto modlitbou je v některých lokalitách *Otčenáš*, který obvykle předříkává vedoucí obchůzky a ostatní po něm opakují. Místem modlitby je vstup do kostela nebo do kaple, interiér kaple nebo kříž. Všichni musí pokleknout, sepnout ruce a mít nepokrytou hlavu (Bor u Chroustovic, Brčekoly, Rosice u Chraští).⁵¹⁾ V Turově poté, co všichni

50) O vývojových proměnách této složky velikonočních obchůzek s řehtačkami a klapačkami hovoří i svědectví někdejších účastníků a pozorovatelů (Bohumil Bačina, kronikář z Litětín, Oldřich Horák, kronikář z Horní Rovně, Josef Procházka z Horní Rovně, nar. 1912 ve Vysoké u Holic, Jan Štosek z Jaroslavi, nar. 1919 tamtéž). V Horní Rovni se účastníci obchůzek zastavovali u kapliček v okolí kostela. V Jaroslavi bylo zvykem zastavit se u kříže a pokleknout na podstavec u zahrádky, která ho obklopovala. Také ve Vysoké u Holic, dokud se v 50. letech 20. století modlitba z programu obchůzek nevytratila, poklekali účastníci obchůzek u návesního kříže a hlasitě se modlili i přes to, že je to příliš nebavilo, ale na dodržení modlitby autoritativně působil dohled občana, který v blízkosti kříže bydlel. Pronášenou modlitbou byl obecně především *Otčenáš* (Modlitba Páně), který se uplatňuje i v současnosti, ale také *Zdrávas* (Andělské pozdravení) (Litětiny, Vysoká u Holic), dnes neužívaný. Modlitba *Anděl Páně*, připomínaná v souvislosti s velikonočními obchůzkami na počátku 20. století na Chrudimsku jako obecná (účastníci obchůzek ji spolu s předříkávačem pronášeli v kleče na vybraných místech obchůzkové trasy a za ni připojovali zpěvavé vyvolávání: „*My klekání zvoníme, Pána Boha chválíme, abyste se modlili, Pána Boha chválili*“). Viz Antonín Blažek: c.d. s. 443), je v novějších pramenech zmiňována pouze ve Slepoticích a Vinarech.

51) V Boru u Chroustovic se modlitba odbývá v interiéru návesní kaple, v Brčekolech přede dveřmi návesní kaple, při čemž účastníci obchůzky pokleknou na své *hrkačky*. V obojím případě je modlitba součástí obchůzky

pokleknou před křížem při jižním okraji zástavby obce, *pán* třikrát nebo i vícekrát (nejsou si jisti, jaký počet je správný) předřikává citát, který je na kříži vytesaný a připomíná Kristovo utrpení, zatímco ostatní jej po něm opakují.⁵²⁾ V některých lokalitách je s modlitbou spojen úkon, který můžeme chápat jako bezděčné vytváření magického kruhu kolem posvátného místa. Ve Lhotě u Chroustovic na závěr obchůzky čtyřikrát obejdou za zvuků řehlaček kříž, poté nástroje odloží, přelezou plůtek, posedají těsně kolem kříže, zatímco *pán* pokleknou před jeho čelem, minutu setrvají v mlčení (symbolické modlitbě) a pak se rozcházejí. Také v Radimi je závaznou součástí obchůzky několikeré obcházení kříže, stojícího v prostoru jižní okrajové části intravilánu. Koná se na závěr obchůzky za zvuků řehlaček, poté účastníci obchůzky pokleknou, tiše se modlí a pak se rozcházejí. U kříže končí obchůzka i v Trojovicích, je jim dřevěný hřbitovní kříž a areálu kostela sv. Michala. Větší chlapci utvoří kolem kříže kruh, starší děvče předřikává *Otčenáš*, včetně závěrečné doxologie („*Nebo tvé jest království, i moc, i sláva, na věky. Amen.*“), jak je uvedena v evangeliu sv. Matouše (6. kapitola, 9 – 13). Poté účastníci obchůzky prudce rozezní na okamžik řehlačky a rozcházejí se. Nepřerušené tradování jiné formy takového kruhu, tentokrát spočívající v obíhání hasičské zbrojnice se zvonící a přilehlým křížem určeným účastníkem obchůzky pokaždé, když trasa obchůzky vede okolo, potvrdil výzkum v Týnišťku. Dodejme, že v jednom případě byla určeným obíhajícím účastníkem dívka, podruhé chlapec. Protože nejevili přílišnou ochotu běžet a objekt spíše obešli, ostatními bylo takové počínání podrobeno kritice. Také v Čankovicích je závaznou součástí obchůzky, aby průvod hned na jejím počátku dvakrát obešel návesní kapli. S jinou formou „magického kruhu“ se setkáváme například v Rosicích u Chrasti, kde před modlitbou účastníci obchůzky třikrát obíhají v jednostupu návesní kříž v místní části Soslávkách nebo když v interiéru hostince Na křížovatce pětkrát obcházejí za zvuků řehlaček místnost výčepu. Kaple, případně kříž

v momentu, kdy se ke kapli na trase dojde. V Rosicích u Chrasti se v jižní části modlitba odbývá na začátku obchůzky na plošině přístupového schodiště ke dveřím kostela, v severní části naopak na závěr obchůzky u návesního kříže někdejší osady Soslávky, jejíž intravilán splynul s Rosicemi. Ve Slepoticích (1999) bylo zjištěno, že oproti počátku 90. let se účastníci obchůzky již nemodlí u kříže poblíž bývalé školy, nýbrž pokleknou před vraty někdejšího hřbitova kolem kostela, v jehož blízkosti pak odpočívají.

52) Jedná se o text z novozákonní 2. epištoly Petrovy, konkrétně ve znění: „*Kristus trpěl za nás, nám zůstaviv příklad, abychom následovali šlépěje jeho.*“ (2Pt, 21). Tato forma modlitby je užívána ve čtvrtek, v pátek i v sobotu.

nebo jiný památník jsou i místem, odkud průvod k obchůzce vychází, i když bez zjevné další pozornosti těmto objektům.⁵³⁾ Obchůzky s řehtačkami a klapačkami končí na ustáleném místě, obvykle jiném než je stanoviště výchozí. Po zakončení každé z obchůzek se její účastníci rozcházejí, aby se posléze k další obchůzce shromáždili opět na výchozím stanovišti.⁵⁴⁾ Někde je v průběhu každé obchůzky povolen určitý čas na odpočinek. Také místo k němu je určeno tradicí. Na Bílou sobotu bývá takové tradiční místo příležitosti například k úpravě *Jidášova* kostýmu, jestliže se na něm v průběhu obchůzky objevila nějaká závada.⁵⁵⁾

Zatímco při obchůzkách s řehtačkami a klapačkami nejsou mezi účastníky, s výjimkou nejstarších, kteří obchůzku řídí, a ojediněle i s výjimkou představitele *Jidáše* (nemaskovaného), patrné rozdíly v povinnostech, respektive v úkonech, výraznější rozlišení úloh účastníků přináší **obchůzka s *Jidášem*** na Bílou sobotu, příznačná výběráním kolední odměny po domech. Jednotlivé postavy se do své úlohy stylizují nejen chováním, ale též kostýmem nebo líčením. Ústřední je samozřejmě postava *Jidáše*, jejíhož ztvárnění se ujímá chlapec, zvolený z věkově starších účastníků. Doloženo je i řešení, že *Jidášem* se stával chlapec nejstarší, týž, který byl vedoucím obchůzek v předchozích dnech (Vysoká u Holic). *Jidáš* se obvykle strojí v dohodnutém domě. Připomeňme si, že v některých lokalitách maskování *Jidáše* zcela ukrývá jeho podobu, jinde je součástí maskování více či méně výrazné líčení tváře, která ale zůstává odkryta. V řadě obcí byl kostým *Jidáše* zachycen jako velice archaický, zhotovený ze suchého rostlinného materiálu a zahalující prakticky celou postavu. (Chroustovice, Lhota u Chroustovic, Mentour, Městec, Sedlec, Stradouň, Turov, Týništěko,

53) Například v Domoradicích se vychází od návesního kříže, ve Vinarech od zděné návesní zvonice, naopak v lokalitě Sedlec od pomníku Mistra Jan Husa při jihovýchodním okraji obce.

54) Například v Boru u Chroustovic se účastníci obchůzky rozcházejí u návesní kaple, v severní části Rosic u Chrastí od návesního kříže v Soslávkách, v jižní části na plácku mezi domky na pravém břehu toku Žejbra. Ve Vinarech zakončují obchůzku naproti návesní zvonici.

55) Například v Brčekomlech mají přestávku po modlitbě u návesní kaple, v Domoradicích v autobusové čekárně nad údolní částí obce a pak u potoka poblíž rybníka, v Jaroslavi si chvíli posedí u rybníčka při silnici na Vysoké Mýto. V severní části Rosic u Chrastí drží přestávku u hostince Na křížovatce, ve kterém si případně zakoupí nápoj k občerstvení, v jižní části v autobusové čekárně u cihelen. Ve Slepoticích odpočívají účastníci obchůzky u kostela, kde mají také možnost sníst si svačinu, kterou si mnozí z nich s sebou na obchůzku berou do chlebníků. V Uhersku přerušují obchůzku u někdejšího pivovaru.

Vinary), případně ponechávající volnou jenom *Jidášovu* tvář upravenou ličením (Domoradice, Chroustovice – Závodí, Jaroslav, Jenišovice, Litětiny, Ostrov, Vraclav). Nejčastěji bývala vždy tímto materiálem obilná sláma nebo hrachovina, uplatňovala se i tráva stařina, v současnosti také rákos, seno, lněná koudel.⁵⁶⁾ Jinde je základem kostýmu pytlovina nebo tmavý oděv, doplněný v různé hustotě a množství upevněnými hrstmi sena nebo slámy (Bor u Chroustovic, Chroustovice, Přestavlky, Radim), případně má *Jidáš* hrsti slámy upevněny pouze na klobouku (Brčekoly). V lokalitách, kde použití rostlinného materiálu zcela ustoupilo, je *Jidášův* kostým vytvořen černým oblečením (zachycen byl i černý kožich s chlupy navrch), doplněným výrazným černým kloboukem (často širákem) a většinou i nápadným začerněním obličeje a rukou (Čankovice, Rosice u Chrasti, Řestoky, Syncany, Trojovice, Uhersko).⁵⁷⁾ Ustrojit *Jidáše* pomáhá obvykle někdo

56) Obilná sláma se dříve užívala především žitná (pro svou délku) nebo ovesná (pro svou měkkost). Použití slámy známe například z Domoradic, Lhoty u Chroustovic, Jaroslavi, Jenišovic, Litětín, Radhoště, Radimi, Stradouně, Týnišťka, Vinar, Vysoké u Holic, použití hrachoviny z Turova a Žíky. V Turově se tento materiál, jehož zásoba je uložena v jedné z usedlostí, pečlivě střeží, aby *Jidáš* mohl mít tradiční podobu. Hrachovina, případně sláma z viky, byla užívána i v Jaroslavi, v Litětínách, Slepoticích. V Týnišťku zkusili hrachovinu použít v době, kdy zemědělský podnik pěstoval na okolních polích hrách, ale neosvědčila se, neboť z *Jidáše* opadávala. Ve Slepoticích se *Jidáš* poté, co začal být vozen ve vozičku, zakrývá senem, z něhož mu vyhlíží pouze hlava. V Městci používali dříve na zhotovení rulíků pro *Jidáše* stařinu z lesní trávy, v současnosti zde *Jidáše* oblékají do oděvu z rákosu. Kostým z rákosu byl zachycen také v Mentouru a Sedleci. Kombinace sena a rákosu se užívá v Chroustovicích „městečku“ a ve Lhotě u Chroustovic, rulíky ze sena vytvářejí *Jidášovu* masku v Chroustovicích na Závodí.

57) Například v Brčekolech (2001) měl *Jidáš* černý klobouk obtočený slámou, černý gumový plášť, černé kalhoty a boty, ve tváři byl začerněn. V Čankovicích (1999) tvořil *Jidášův* kostým černý kabát dlouhý až na zem a černý klobouk, kolem úst byl začerněn a kolem krku měl zavěšenu pokladničku z upravené „petláhve“. V jižní části Rosic u Chrasti (2001) byl *Jidáš* v černém gumovém plášti, v černých holínkách a černém klobouce, tvář i ruce měl zcela začerněny a v ruce držel malou řehtačku. V severní části obce (2002) tvořil jeho kostým černý gumový kabát pod kolena přepásaný řetězem, černé kalhoty a mikina, černý klobouk širák, černé gumové holínky, tvář i ruce měl silně začerněné. V Řestokách (2000) kráčel *Jidáš* v černém kabátě, klobouce a holínkách, jeho tvář i ruce byly silně začerněny, držel pokladničku. V Syncanech (2001) byl oblečen v hnědém saku, černých kalhotách a černém klobouce, obut v holínkách a ve tváři začerněn, nesl dřevěnou pokladničku. V Trojovicích (2005) měl černý zimník, černou čapku, holínky, ve tváři byl začerněn, v jedné ruce držel dřevěnou hůl a ve druhé pokladničku z papírové krabičky.

z dospělých nebo z odrostlejších chlapců. V případě přírodního materiálu se používá předem připravených ukroucených *rulíků*, které se obtáčejí kolem části těla, případně se materiál přikládá v hrstích. K tělu se upevňuje motouzem. Jestliže je hlava *Jidáše* zakryta, v masce jsou ponechány pouze malé otvory pro oči a dýchání.⁵⁸⁾ V Jaroslavi si Jidáš ještě v 60. letech 20. století zakrýval tvář škraboškou. Povědomí o tom, že volba *Jidáše* by měla být věcí důvěrnou, aby nikdo v obci nevěděl, kdo se pod jeho maskou skrývá, sice přetrvává, ale ne vždy může být anonymita *Jidášova* představitele u výše uvedených typů maskování zachována. Důvod této zásady již nositelé obyčejně neznají. Někdejší představitel *Jidáše*, již starší muž, se například domníval, že *Jidáš* nosil na tváři škrabošku proto, aby tak byla vyjádřena skutečnost, že biblický Jidáš „byl starší člověk“ (Jaroslav). Stále se ovšem dodržuje způsob, že strojení *Jidáše* do masky probíhá mimo veřejnost, nejčastěji v areálu některého z domů, i když bylo

58) Například v Domoradicích (2002) byl *Jidášův* kostým vytvořen tradičním způsobem ze slaměných *rulíků*, kuželovitou čepici z rákosu zcela zakrývaly od vrcholu dolů splývající barevné stuhy z krepového papíru, tvář měl *Jidáš* volnou, mírně začerněnou, ruce v černých rukavicích, nesl válcovitou pokladničku, přes kterou byla převlečena ponožka. Také v Boru u Chroustovic (2000) kryla *Jidášovu* hlavu nižší čepice z rákosu, volný obličej byl začerněn a v ruce držel fialovou punčochu jako pokladničku. V Přestavkách (1999) *Jidáš* pokrývku hlavy neměl, jeho tvář byla částečně začerněna a kolem očí a úst červeně zvýrazněna. Zvláštní pokladničku nenesl. V Radimi (2003) byl *Jidáš* oblečen do „maskáčových“ kalhot a tmavšího kabátu, na zádech, na prsou a na rukávech měl upevněny propojené hrsti delší slámy, na hlavě černý klobouk, byl nalíčen začerněním tváří a namalováním černých knírů, kolem krku měl pověšenu pokladničku z krabice obalené alobalem, v jedné ruce držel hůl typu suvenýrové „valašky“, ve druhé proutěný košík. Užití slámy na *Jidášův* kostým bylo zachyceno také v obci Sedlec (2001), tradičním materiálem je sláma v Jenišovicích. V první z obcí čepice zakrývala celou hlavu, přesahem slámy byly zakryty i ruce, nohy nebyly omotány každá zvlášť, ale kostým byl řešen formou úzké suknice, v níž je *Jidáš* nucen dělat pouze malé krůčky. Ve druhé z obcí zůstává *Jidášova* tvář volná. Kostým ze slámy s vysokou čepicí mívá *Jidáš* také v lokalitě Svařeň. V Pustině byla v posledních letech výskytu obyčejně součástí kostýmu ze slámy spletená suknice, která se pro svou pracnost ponechávala na další rok, zatímco zbytek kostýmu se spálil. Také ve Stradouni a Vinarech pokrývá *Jidášovo* tělo sláma, zatímco hlavu kryje čepice zhotovená z rákosu, z jejíhož vrcholu splývají barevné papírové stuhy. Ve Vinarech je *Jidáš* střídavě ozdoben barevnými papírovými stužkami také na prsou a na ruce. Ve Lhotě u Chroustovic obtáčejí jeho tělo rulíky ze sena, ale čepice zakrývající celou hlavu je z rákosu, na vrcholu se stuhami. *Jidášovy* ruce kryjí tmavé rukavice.

zachyceno i strojení na víceméně veřejném prostranství.⁵⁹⁾ U masek z rostlinného materiálu mívá hlava *Jidáše* kuželovitou pokrývkou. Říká se jí *čepice* a mívá i značnou výšku. Zhotovena bývá ze stejného materiálu, jakým je pokryto tělo, ale i z materiálu jiného, případně je přírodní materiál nahrazen papírem, zformovaným do příslušného tvaru. Vrchol *čepice* bývá tvořen svazkem klasů či květenství v případě slámy a rákosu nebo jsou na něm upevněny barevné stuhy z krepového papíru.⁶⁰⁾ Zachycena byla i *čepice* z papírového sáčku, na kterém nápis „*Jidáš zradil Ježíše*“ označoval identitu maskované postavy (Jaroslav). Kolem pasu mívá *Jidáš* obtočen provaz nebo řetěz, případně ho má uchycen k řemeni, přehozenému zezadu přes krk (Přestavlky). V ruce drží váček, ponožku (forma měšce) nebo pokladničku. V domech do nich dostává peněžité dárky. Někde má na sobě upevněn zvoneček (obvykle na zadku či v rozkroku), který svým pohybem při chůzi rozeznívá (Bor u Chroustovic, Lhota u Chroustovic, Jaroslav, Turov). V některých lokalitách drží *Jidáš* dlouhý prut z keře šípku, nazývaný *trn*, ozdobený splývajícími papírovými stuhami (Domoradice, Chroustovice, Mentour, Městec, Stradouň, Vinary). Ve Slepoticích došlo k přeměně někdejšího trnu v mohutnou *žerd*, bohatě ozdobenou splývajícími barevnými stuhami. V Chroustovicích na Závodí má *Jidáš* v ruce pomlázku, jinde mívá v ruce jednoduchou malou (Rosice u Chrastí, Stradouň) nebo i větší řehtačku (Jenišovice, s nápisem Velikonoce). Při obchůzce *Jidáš* nemluví ani nezpívá.

Výzkum potvrdil, že podoba *Jidášovy* masky podléhá variabilitě, a to nejen v rámci delšího časového úseku, ale i například z roku na rok.⁶¹⁾ Byly

59) Například v Jaroslavi se strojení *Jidáše* tradičně odbývá na břehu rybníka na okraji intravilánu, v Chroustovicích na Závodí zase na břehu Novohradky. V Radhošti se *Jidáš* strojil na *obci* na prostranství u školy.

60) Protože zhotovení takové *čepice* je pro děti poměrně náročné, není v současnosti na závěr obchůzky spalována jako ostatní části *Jidášova* kostýmu, nýbrž je i po několik let uchovávána a dokud svým stavem vyhovuje, je k *Jidášovu* kostýmu opakovaně využívána. Zhotovení *čepice* je často prací někoho z dospělých. V Domoradicích má *čepice* dokonce kovovou kostru s opěrami spočívajícími na ramenou *Jidáše*, které jsou vyloženy „jekrem“. Žijí zde ještě pamětníci *čepice* zhotovované ze slámy, ale rákos prý se osvědčil lépe.

61) Například ve Vraclavi je na přelomu 19. a 20. století doložen *Jidášův* kostým zhotovený z hrachoviny, s vysokou špičatou *čepicí* na hlavě a dlouhou *trnovou holí* v ruce (Viz František Loskot, c.d., s. 99), zatímco o sto let později se zde setkáváme s jinou formou kostýmu, také již tradičního charakteru, zhotoveného ze lněné koudele, jejíž rulíky upevňují k tělu motouzy, a kuželovité, černě natřené papírové *čepice* se stuhami z barevného krepového papíru na vrcholu. Tvář má *Jidáš* volnou, výrazně černě a červeně naličenou a v ruce drží pokladničku (v roce 2003 upravena z *petláhve*). Trnovou hůl ze silného prutu růže

také zjištěny údaje z lokalit, kde již masku *Jidáše* k obchůzce nepřipravují nebo kde se již obchůzky s řehlačkami nepraktikují. První případ se týká lokality Bližňovice (v roce 2002 konali obchůzky s řehlačkami a klapačkami čtyři mladší chlapci), kde *Jidáš* mívá kostým zhotovený z pytloviny doplněné slámou. V Trusnově, kde se již obchůzky nepraktikují, býval *Jidáš* v ovesné slámě nebo v hrachovině. Děti z Podčáslavi měly v roce 2002 pojem o tom, že by si jako *Jidáše* mohly zhotovit *rákosáka*, ale sdělily, že v minulém roce chodily *s opicí*.

S *Jidášem* v řadě lokalit úzce souvisí postava *vodiče*. Jak označení postavy napovídá, *vodič Jidáše* vede, a to na provaze (Litětiny, Radim), na řetěze (Rosice, Synčany Bor u Chroustovic, Brčekoly, Přestavlký, Rosice u Chraští, Synčany) nebo za paži (Sedlec). Ve Vraclavi vede *Jidáše párovník*. Doložen je výklad, že provaz zosobňuje oprátku (Vysoká u Holic).

šipkové, bohatě zdobenou pestrými stuhami z krepového papíru, zde nenosí *Jidáš*, ale jeho *párovník*. Také ve Slepoticích býval ve 20. letech 20. století *Jidáš* přistrojen do hrachoviny a veden na provaze, zatímco na konci století je vozen ve vozíku, zahrabán v seně. V Jaroslavi vystřídala zase hrachovinu obilná sláma. Proměna *Jidášova* kostýmu zhruba v desetiletém časovém úseku byla zaznamenána například v Chroustovicích, kde byl v roce 1994 zachycen kostým zhotovený z rákosy a sena a zahalující celou postavu, zatímco v roce 2002 zde měl *Jidáš* vestu a kalhoty z pytloviny a na horní části těla upevněné hrsti sena, přes hlavu měl přetaženu hnědou silonovou punčochu a přes ni ještě nasazen hnědý klobouk s širší střechou, v jedné ruce držel dlouhou silonovou punčochu jako pokladničku, ve druhé kratší neozdobený *trn*. Jedná se tedy o dosti výrazný posun k přechodné formě maskování, kdy rostlinný materiál *Jidášovu* masku pouze doplňuje. Ke změně došlo i v Chroustovicích na Závodí. Zatímco v roce 1994 byl sice zdejší *Jidáš* vezen na káře, ale v kostýmu zhotoveném z rulíků ukroucených ze sena, v roce 2001 byl už pouze na káře v seně zahrabán. Vyhlížela z něho začerněná tvář pod černým kloboukem a ruce, navlečené do silonových punčoch. Variabilita byla zaznamenána také u maskování pouze z přírodního materiálu, a to hned v letech následujících za sebou. V Ostrově měli v roce 2002 masku *Jidáše* zhotovenou ze slaměných *rulíků*, do nichž byly místy vpleteny splývavé, barevně umírněné stuhy, a kuželovité čepice z rákosy, se svazkem květenství na vrcholu. *Jidášova* tvář byla volná, mírně začerněná, ruce měl bez rukavic a držel dlouhý *trn* se splývavými stuhami uvázanými na jeho konci. Tento oděv byl na konci obchůzky spálen. V roce 2003 zhotovili *Jidášovi* nový kostým opět ze slaměných *rulíků*, v nichž byly vpletené stuhy již pestřejší, rákosová čepice zachovávala chochol z květenství na vrcholu, ale zakrývala *Jidášovi* již celou hlavu a byla ozdobena splývavými stuhami z barevného krepového papíru. V rukách zakrytých pracovními rukavicemi držel *Jidáš* obvyklý *trn* s pestrými stuhami. Tento nový kostým nehodlali účastníci obchůzky po jejím skončení ani spálit, ale rozhodli se zachovat ho do příštího roku (pouze *trn* bude nutné pořídit čerstvý), byl proto z *Jidáše* opatrně sejmuto. Uvedené změny v *Jidášově* kostýmu vznikly na základě inspi-

Jsou i lokality, kde *vodič Jidáše* nedrží, ale pouze kráčí vedle něho. Obvykle se *Jidáš s vodičem* při obchůzce pohybují v čele průvodu. Někde trasou obchůzky průběžně postupují, zatímco ostatní účastníci přistupují k domům (Litětiny). Jeden z dokladů vypovídá o tom, že *Jidáš s vodičem* průvod uzavírali.⁶²⁾ Postava *vodiče* bývá ztvárněna více či méně výrazně, specifickým maskováním počínaje až po výraz prakticky civilní, kdy zastávaná role vyplývá především z chování *vodičova* představitele (přidrží, případně usměrňuje v chůzi *Jidáše*) a někde i tím, že nese *trn*. *Trn* je

race z *Jidášovy* podoby v nedalekých Vinarech (zde mají nositelé obyčejně z Ostrova příbuzné), kde od roku 2001 zařadilo zastupitelstvo obce „upálení zrádného Jidáše“ mezi místní kulturní akce a snažilo se o medializaci obyčejně. Jelikož v obou lokalitách vykazoval *Jidášův* kostým několik shodných prvků, zmíněný postoj k obyčejí ve Vinarech se v Ostrově odrazil v názoru, že vinarský *Jidáš* je „kvalitnější“. K proměně kostýmu z přírodního materiálu z roku na rok došlo také v lokalitě Sedlec. V roce 2001 byl zhotoven ze slámy, zakrývající celou postavu včetně prstů rukou, se stéblovatým chocholem na vrcholu hlavy. Možná proto, že upevnění slámy motouzy působilo při obchůzce určité potíže, v roce 2002 zde zhotovili lépe na těle držící kostým z rákosu, důkladně pospojovaného drátem, nechyběl ani chochol z květenství na vrcholu hlavy. V Jenišovicích začali po roce 2000 užívat pro *Jidáše* kostým, precizně zhotovený ze slámy místním občanem, včetně čepice, jejíž provedení je viditelně inspirováno masopustní maskou *slaměného* z Hlinecka. Po skončení obchůzky se tento kostým neničil. Uvedenou čepici měl *Jidáš* na sobě i v roce 2005, ostatní části kostýmu však již nebyly použitelné a účastníci obchůzky se tudíž navrátili k řešení, kdy *Jidáš* vezený na káře měl většinu slámy na sobě pouze naspanou. K proměně kostýmu z roku na rok došlo také v Synčanech, kde naopak přírodní materiál nepoužívají. Zatímco v roce 2001 byl použit na *Jidášův* kostým krátký tmavý kabát opásaný řetězem, černé kalhoty, černé gumové holínky a černý klobouk, *Jidášova* tvář byla začerněná a v náruči nesl pokladničku z plechové krabice, v roce 2002 to byl hnědý kožený kabát dosahující téměř k zemi a opásaný řetězem, zelenavý klobouk, tvář měl *Jidáš* mírně začerněnou a nesl pokladničku z válcové plastové krabice. Ani v Litětínách neprokázal výzkum naprostou stabilitu *Jidášova* kostýmu, zhotovovaného ze *slaměných rulíků* (v roce 2002 je chlapci vyráběli po tři dny: na Zelený čtvrtek, na Velký pátek i na Bílou soboru dopoledne) a příznačného textilním měšcem na delší šňůrce, neboť zatímco v roce 1992 měl *Jidáš* na hlavě černý textilní klobouk, v roce 2002 měl *slamák* (*slaměný* klobouk nosíval také *Jidáš* v nedaleké Vysoké u Holic). Také způsob líčení *Jidášovy* tváře vykázal určité odchylky. Zatímco v roce 1992 měl černě namalované kníry a křížky na čele a na bradě, v roce 2002 mu křížek na čele chyběl (mimořádně zcela vymizely i dříve užívané křížky z tváře *vodiče* a *kaprálu* a líčení u nich zůstalo omezeno na namalované kníry, nezměnilo se naopak líčení černými tečkami *pihami* u řadových účastníků obchůzky).

62) Viz Kapitola velikonoční. In: Neodvislé listy XVI, č. 13, 1910, s. 1.

bohatě zdobený splývajícími papírovými stuhami (Domoradice, Ostrov, Vraclav) nebo naopak vůbec ozdobený není (Sedlec). Ve Vraclavi se *trn* nesený *párovníkem* provázejícím *Jidáše* blíží spíše žerdi (viz Slepotic). Zachycena byla u *vodiče* také turistická hůl (Trojovice, v Radimi ve formě suvenýrové valašky) a připomenout je třeba i doklady, kdy *vodičovým* atributem byl bič (Turov, Vysoká u Holic). V některých lokalitách se i na *vodičově* kostýmu uplatňoval rostlinný materiál, který se po skončení obchůzky spálil.⁶³⁾ Jinde bylo *vodičovo* maskování charakterizováno jako „*přestrojení za žida*“ (Bližňovice). *Vodičův* kostým je často vytvářen černým kloboukem a líčením, a to ve formě namalovaných knírů (Litětiny) či začernění tváře (Radim), jinde pouze začerněním tváře (Rosice u Chrasti – sever). V Radimi je úloha *vodiče* tradičně svěřována nejmladšímu účastníkovi. Ze situace omezeného počtu dětí v lokalitě vyplynula skutečnost, že *vodičem* bylo děvče (Synčany 2002) a obsluhovalo zároveň i řehtačku (stejně jako *vodič* chlapec v r. 2001), ačkoliv obvykle to *vodič* nedělá. V Rosicích u Chrasti (2001) byl zachycen jednotící prvek v oděvu *vodiče* a *velitele* obchůzky, kdy oba měli „maskáčové“ kallhoty a hnědý „vařák“. V některých lokalitách se postava *Jidášova vodiče* neuplatňuje a *Jidáš* se pohybuje sám (Čankovice, Chroustovice (2002, ale v r. 1994 zde *vodič* figuroval), Lhota u Chroustovic, Ostrov, Řestoky, Vinary). *Vodič* někdy splývá s postavou *četníka* či *vojáka*. V Radhošti *Jidáše* hlídal *četník* s vojenskou helmou na hlavě a prutem ze šípkového keře v ruce. Postava *četníka* či *vojáka* se uplatnila například i v Jenišovicích a Řestokách, kde helmu doplňoval tmavý kabát a začernění ve tváři.

Při obchůzce s *Jidášem* se oblečením či líčením vymezují ještě i další specializované funkce účastníků, především ty, které souvisí s přebíráním koledy. Také oblečení těchto účastníků bývá laděno do tmavých odstínů a při líčení až na výjimky převažuje začernění. Obličej se líčí celý nebo se zvýrazňují pouze tváře. Časté je přikreslování knírů a použití symbolu kříže na čele nebo na oděvu. Důležitou součástí kostýmů jsou černé nebo tmavé klobouky. Maskování u dalších účastníků obchůzky, tady kromě *Jidáše*,

63) Tento způsob se uplatňoval například ve Vysoké u Holic, kde byl *vodič* v 1. polovině 20. století obalen hrachovinou od nohou k pasu, ale ruce měl volné, aby mohl vést *Jidáše* na oprátce a usměřňovat ho bičem (dle sdělení Josefa Procházky, nar. 1912 ve Vysoké u Holic). Je otázkou, zda uplatnění rostlinného materiálu na *vodičově* kostýmu je možno považovat za jistou analogii vícečetného zastoupení masek *Jidášů*, zaznamenaného například v Počátkách. Viz poznámku 23. K zamyšlení vede i ojediněle užívaný název *párovník*.

případně jeho *vodiče*, je příznačné například pro Litětiny (*kaprálové* v černých kloboucích, se začerněnými tvářemi a namalovanými kníry, viz také poznámka 61), a Rosice u Chraští (sever) (mladší účastníci obchůzky mají obličej začerněný dotykem *Jidášových* rukou, obvykle jim nakreslí na tváře křížky).⁶⁴⁾

Při obchůzce je *Jidášova* role prakticky pasivní, nechává se vést, případně vézt trasou obchůzky, nanejvýše přistoupí blíže k domu, aby mu domácí mohli do pokladničky vložit svůj příspěvek. Již pouze minulostí se týkají doklady, že *Jidáš* reagoval na chování děvčat, která průvodu přihlížela a *Jidáše* zlobila: pokud *Jidášovi* dovolil provaz, na kterém byl veden, honil je a trestal holí, kterou nesl v ruce (Vysoká u Holic). Vymizela také praktika, kdy si hospodyně uškubla (obvykle jako na oplátku za poskytnuté dary) kousek z *Jidášova* maskování a vkládala je pak do hnízda drůbeží s vírou ve vydařený odchov mláďat, zaznamenaná mimo jiné i v Horní Rovni, v Litětínách a Pustině.⁶⁵⁾ Pohyb *Jidáše* vesnicí je obvykle pomalý. Jestliže kráčí v kostýmu z rostlinného materiálu, povaha takového oděvu to přímo vyžaduje. U kostýmu textilního se *Jidášova* pohyblivost zvyšuje, přesto v případě příznivého počasí obchůzka probíhá ve volném tempu. Účastníci obchůzky při tom většinou udržují určitý stabilní útvar s příznačným pořadím jednotlivých osob. Vpředu jdou obvykle ti, kteří se při obchůzce dostávají do přímého kontaktu s obyvateli domů. Následuje *Jidáš s vodičem*, *Jidáš* vezený nebo *Jidáš* sám krácející, poté skupina s řehlačkami a někdo ze starších účastníků případně průvod uzavírá. Pohyb maskovaného *Jidáše* v kostýmu z rostlinného materiálu je dosti obtížný a namáhavý. V určitých úsecích bývá proto vezen na kárce, sloužící

64) Vedle *Jidáše* si líčením dotváří svůj výraz především jeho *vodič*, v Litětínách i *kaprálové* a *vrzáci*, v Uhersku všichni účastníci obchůzky. Líčení se provádí nejrůznějšími materiály, k začernění slouží nejčastěji saze. V Uhersku užívají otisky zuhelnatělých korkových zátek, nalézáných u někdejšího pivovaru. Obvyklá jsou i líčidla, především rtěnky. Tvář se líčí celá nebo se zvýrazňují pouze tváře. Časté je přikreslování knírů. V Litětínách u *kaprálů* i *Jidáše* byl zachycen na čele nakreslený kříž, *vodič* v Turově má motiv kříže na čepici a bundě. Tváře *vrzáků* v Litětínách pokrývají *pihy* v podobě černých teček.

65) Viz zápis Oldřicha Horáka z roku 1963, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Horní Rovně I., c.d. a záznam Bohumila Bačiny z roku 1938, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětín, c.d., s. 107. V Pustině se víra v magickou použitelnost *Jidášova* kostýmu projevovala tím, že hospodyně si z něho odtrhávaly kousek slámy a dávaly je doma pod husy, aby neutíkaly z hnízda.

jinak k ukládání koledy. Skutečnost, že v některých lokalitách je nebo býval *Jidáš* vezen po celou dobu obchůzky (např. Chroustovice – Závodí, Jenišovice, Slepotic, Stradouň, Radhošť), je projevem druhotným, který vyplynul především z nedostatku vhodného materiálu na vytvoření jeho masky poté, co se hrachovina nebo dlouhá sláma staly se změnami v zemědělství prakticky nedostupné.⁶⁶⁾ Špatná dostupnost vhodného rostlinného materiálu ovlivnila snad i omezování rostlinných kostýmů, které lze retrospektivně při obchůzkách s *Jidášem* vysledovat. Vozík pro *Jidáše* se zdobí barevným krepovým papírem, někde je tímto papírem ozdobena i *Jidášova* maska samotná. (Chroustovice, Jenišovice, Mentour, Městec). Vezení *Jidáše* ve vozíku, obstarávají starší chlapci. Ve Slepoticích mají na hlavách světlé papírové cylindry, na nich a na tmavých vestách pak svazky barevných papírových pentlí.

Ve formách předávání i přebírání odměny se jednotlivé lokality odlišují. Někde vstupují všichni účastníci nebo jejich zástupci do dvora domu nebo v případě vícebytového objektu do společných prostor domu (Bor u Chroustovic, Rosice u Chrasti), zatímco jinde zůstávají před vraty (Lhota u Chroustovic, Vinary, Vraclav). Do dvora navštíveného domu nevstupují zpravidla ani hrkači, shromažďují se pouze před brankou, kde řehťají a voláním nebo zpěvem žádají koledu. Jinde naopak občané vycházejí z domů a ze dvorů na veřejné prostranství, kde účastníkům obchůzky, pověřeným vybíráním odměny, dary předávají. (Brčekoly, Jenišovice, Řestoky, Sedlec, Synčany, Stradouň, Vraclav). Převažuje způsob, že průvod s *Jidášem* se u každého domu při obchůzce zastavuje (Domoradice, Chroustovice, Ostrov, Radim, Rosice u Chrasti). Někde se pomalu pohybuje po určené trase a vybíráním darů se zabývají pouze pověřeni účastníci, a to tak, že vstupují do jednotlivých dvorů, případně domů (Litětiny), nebo tak, že přistupují k občanům stojícím před domy a přebírají od nich připravené dárky (Sedlec, Vraclav). V Uhersku kladou koledu *Jidášovi* do klobouku, odkud ji teprve přebírá *vaječkář*.

Jak už bylo naznačeno, obsah koledních darů je i v současnosti víceméně tradiční. Jinak řečeno, odpovídá tomu, co mohli obyvatelé přísluš-

66) Například v Radhošti poté, co měli k dispozici pouze krátkou slámu, do ní sice *Jidáše* ustrojili, ale aby z něho neopadávala, začali ho vozit ve vozíku. Viz také poznámku 56. Řešení naproti tomu našli v Litětínách, kde i z krátké slámy dokáží rulíky pro *Jidášovu* masku poměrně zdlouhavě zhotovit pevným omotáváním motouzem, takže *Jidáš* může kráčet pěšky. K vození *Jidáše* sloužívá „bedňák“ s loukoťovými koly (Slepotic, Stradouň) nebo dvokolová kára (Chroustovice – Závodí, Jenišovice).

ných lokalit účastníkům obchůzek ze svých zdrojů poskytnout v minulost, přičemž v současnosti mají možnost to poskytnout také. Ačkoliv z 1. třetiny 19. století máme zprávy o tom, že odměnou za řehťání byly sušené švestky a peníze (Vysoké Mýto),⁶⁷⁾ z přelomu 19. a 20. století víme o sušeném ovoci, jablkách, ořechách a penězích (Vraclav) a z teprve z 1. třetiny 20. století se jmenovitě dozvídáme, že vedle koláčů a peněz dostávali účastníci obchůzek také vajíčka (Litětiny, Slepotice, Vysoká u Holic), nezdá se s ohledem na doklady z jiných oblastí pravděpodobně, že by darování vajec byla záležitost až 20. století. Důležitost této složky odměny naznačuje i tradiční vyčleňování jednoho z účastníků obchůzek pro funkci *vaječkáře*, který vejce přijímá a opatruje. V 1. polovině 20. století byly podle výpovědí pamětníků součástí odměny také další praktické poživatiny, například čocka. Zajímavá je v souvislosti s odměnou za řehťání Šemberova zmínka o tom, že ve Vysokém Mýtě byly v 1. čtvrtině 19. století chlapcům házeny sušené švestky a peníze *na rvačku*,⁶⁸⁾ neboť může jít o ohlas původně obřadního pohazování účastníků obřadu. Význam takového pohazování bývá, obvykle s ohledem na druh házené poživatiny, vysvětlován různým způsobem, jeho cíl byl ovšem jednotný: dosažení prosperity a potlačení negativních vlivů. Skladba darů v současné době obnáší především vajíčka, cukrovinky, čerstvé ovoce (jablka, pomeranče) a peníze. V některých lokalitách je ovšem vžito zúžení sortimentu, místy až ke krajnímu stavu, kdy přijímány jsou pouze peníze.⁶⁹⁾ V určitých lokalitách se uplatňuje samostatná postava pokladníka (*kasáře*), jehož atributem je pokladnička na peněžité dárky, obvykle zároveň obsluhuje i řehťáčku. V Rosicích u Chrastí nosí pokladničku *velitel*. Jindy je pokladnička uložena v koši, do něhož se ukládá ostatní koleda. Tradičně přijímá peníze také *Jidáš*, který se pak o získaný obnos obvykle nedělí, zatímco dary jiného typu jsou mu předávány jen výjimečně (v Radimi nosí kromě pokladničky i košík).⁷⁰⁾ Ostatní

67) Viz Čeněk Zíbrt: c.d., s. 242.

68) Tamtéž.

69) Vajíčka a peníze jsou prakticky jedinou složkou kolední odměny v Chroustovicích, a to jak v „městečku“, tak „na Závodí“. Zúžení darů pouze na peněžní formu je příznačné pro Rosice u Chrastí, Řestoky nebo Trojovice.

70) Například v Boru u Chroustovic patří *pokladník* k těm, kteří spolu s *Jidášem*, *vodičem* a *košíkářem* přistupují ke dveřím domu, zatímco ostatní účastníci obchůzky zůstávají mimo dvůr. V Přestavlkách nosí pokladničku upevněnou na opasku. V Brčekozech ji má přímo na řehťáče. V obci Sedlec jde *pokladník* v průvodu poslední, odbíhá k jednotlivým domům a přijímá peněžité dárky do chlebníku, který nese na rameni.

vykoledované dary jsou ukládány do proutěných košů různých velikostí nebo na dno kárky vystlané slámou nebo pilinami (Chroustovice, Jenišovice, Ostrov Uhersko), kam lze přeložit i koledu z naplněného koše. Někde se stará o koledu více účastníků obchůzky (*košíkáři* či *vaječkáři*), případně jsou koše s koledou uloženy ve vozíku s *Jidášem* (Stradouň). Koše jsou proutěné, výjimkou bylo ukládání koledy do prádelního koše z plastu (Domoradice).⁷¹⁾ Někde je zvykem odložit při kolední obchůzce řehtačky a klapačky (např. Chroustovice, Mentour) a uplatnění získává *přiklepávač* či *vyklepávač*, který ohlašuje klapačkou příchod koledníků nebo klapáním do rytmu provází zpívání text. Všechny specializovaných úloh (*vodič*, *párovník*, *vaječkář*, *kasář*, *přiklepávač*, *soboták*) mají obvykle právo se ujmout pouze starší účastníci, ostatní zůstávají v roli *klapáků*, *vrzáků*, *smrkáčů* atd. Někde i nadále dohlíží na průběh obchůzky *pán*.⁷²⁾ *Pánovi* ve Slepoticích kryje při obchůzce hlavu slamák, v Radhošti míval slaměný klobouk i *Jidáš*.

Obdobně jako je tomu při obchůzkách s řehtačkami a klapačkami na Zelený čtvrtek a Velký pátek, také součástí obchůzky s *Jidášem* na Bílou sobotu je slovesný projev, a to obvykle i v lokalitách, kde se při obchůzkách na Zelený čtvrtek a Velký pátek uplatňuje pouze řehtání (Blížnovice,

71) V lokalitách s větším počtem účastníků obchůzky bývá košíků na koledu více. Ve Lhotě u Chroustovic nesou jeden v čele průvodu, druhý v jeho závěru. Ve Vinarech vstupují do dvora pán s *vaječkářem* a *sobotákem*. V Litětínách pokračuje tradice dvou košů, nesených vždy dvěma *kaprály*. Ke každému koši je navíc připevněna krabička s funkcí pokladničky. V obci Vraclav se čtyři *košíkáři* s košíky ozdobenými barevným krepovým papírem a vystlanými papírovými ubrousky pohybují mimo průvod a u domů přijímají dárky, které jim domácí ven vynášejí. Dary z košů průběžně předávají do tašky, kterou nese *párovník*, peníze odevzdávají *Jidášovi* do pokladničky.

72) V Litětínách, kde vybírají koledu čtyři chlapci, nazývání podle stáří ve dvojicích *velcí kaprálové* a *malí kaprálové*, býval na konci 20. století počet účastníků obchůzek natolik dostatečný, že o úlohy kaprálů a vodiče nastávaly někdy mezi nimi i spory. *Jidášem* tu tradičně bývá nejstarší z účastníků. Jinde naopak je počet účastníků obchůzek již tak nízký, že po obsazení příslušných úloh již není téměř nikoho, kdo by vykonával řehtání a klapání. V Uhersku například se v roce 1991 zúčastnilo obchůzek šest chlapců, z nichž jeden pak na Bílou sobotu představoval *Jidáše*, druhý jeho *vodiče*, dva byli *vaječkáři* s košem a károu, jeden *přiklepávačem* a pouze poslední specifickou funkci neměl. V Turové v roce 1993 chodilo řehtat také šest chlapců, z nichž po obsazení postavy *Jidáše*, *vodiče* a *tahače* kárky tři hrkali včetně *pána*. V Mentouru v roce 1994 chodili hrkat chlapci pouze čtyři: *velký pán*, *malý pán* a dva *smrkáči*. Jeden pak dělal *Jidáše*, ostatní nesli košíky na koledu. Do budoucna si nebyli jisti, zda budou mít následovníky.

Poděčely, Přestavlky, Rosice u Chrastí, Řestoky, Trojovice). Slovesný projev má buď formu delšího textu o Jidášovi nebo je pouze krátkou výzvou, vybízející k předání odměny. Zatímco text druhého typu je pronášen u každého domu, text o Jidášovi zaznívá buď stejným způsobem (Domořadice, Ostrov), nebo pouze na několika místech v průběhu obchůzky, tedy bez souvislosti s konkrétním obydlím (Sedlec, Stradouň, Vraclav). Výzva k předání koledy a text o Jidášovi se také kombinují (Chroustovice, Rosice u Chrastí). Zatímco například v Chroustovicích na výzvu žádající dary navazují vzápětí textem o Jidášovi, v Rosicích pronesou nejprve u domu výzvu se žádostí o koledu a text o Jidášovi pronášejí, až když jim je otevřeno. Jestliže se nikdo z domácích neobjeví, pokračují v obchůzce dále, ale *Jidáš* nakreslí černí svých rukou prstem na vrata kříž. V některých lokalitách je slovesná složka pronášena za doprovodu řehťání a klapání (Chroustovice, Rosice u Chrastí), v jiných v pauze po jeho přerušení (Litětiny, Ostrov, Radim). Případné variační změny v doprovodných textech k obchůzkám nebyly v rámci výzkumu zachyceny, ale že k nim docházelo, dosvědčují prameny. Konkrétně ve Vraclavi zaznamenal František Loskot starší variantu textu, kterou v roce 1908 publikoval s poznámkou, že „*před několika lety ...stala se změna v písni*“, ale nový text neznal. Snad je to týž, který užívají účastníci obchůzek dodnes.⁷³⁾ Obecně je ovšem možno konstatovat, že texty, které velikonoční řehťání a obchůzky s *Jidášem* provázejí, mají ustálenou formu a obsah a že se tradují bez výraznějších změn, pouze určitá slova, pro dětské nositele významově neobvyklé (Kyrie eleison, Kriste eleison – tj. Pane, smiluj se, Kriste, smiluj se) byla v některých případech zkomolena nebo vynechána, což se ovšem mohlo stát i z jiných důvodů. Kromě textu o Jidášovi zůstávají tudíž v některých lokalitách jejich součástí i liturgicky ustálené formulace z modliteb, nechybí vysvětlení, proč je obchůzka konána. („*My školáci chodíme a klekáni – poledne – do kostela zvoníme*“, případně „*...a Jidáše honíme – vodíme – pálíme*“), někde problemské i náznak, týkající se očekávané koledy. Ta je pak přímo poža-

73) Starší varianta textu, zachycená Loskotem, zní: „*Ó, Jidáší nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Musíš za to šlapat bláto, v pekle hořeti, s Luciperem dáblem tam bejti. My Jidáše honíme, na klekáni (a poledne, na mši svatou) zvoníme. Kyrie elejson, Kriste, elejson.*“, respektive při obchůzce s Jidášem zakončení znělo: „*My Jidáše honíme a o dárek prosíme*“. Viz František Loskot, c.d., s. 99. V současnosti (2003) zní text následovně: „*Ó, Jidáší nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Musíš za to šlapat bláto, s Luciperem dáblem tam býti musíš! My Jidáše vodíme a o dárek prosíme.*“

dována při obchůzce na Bílou sobotu výzvami typu: „*Páni, dámy, dejte něco od klepání!*“, za nimiž většinou ještě následuje text o Jidášovi. Například v Boru u Chroustovic, ve Lhotě u Chroustovic, v Litětíních, Přestavlkách, Slepoticích či Trojovicích byla však při obchůzce s *Jidášem* zachycena již pouze tato formule. Jsou i lokality, kde při obchůzkách na Zelený čtvrtek a Velký pátek nebyly popěvky o Jidášovi zjištěny (Bor u Chroustovic, Brčekoly, Čankovice, Rosice u Chrasti, Řestoky). V lokalitách Sedlec a Vraclav zpěvavě sdělují jen časový údaj. Také na Bílou sobotu někde již tradiční texty vymizely. V Řestokách procházejí účastníci obchůzky poměrně rychle kolem domů jenom za zvuků řehtaček, zatímco *Jidáš* se od nich odděluje, přistupuje k domům a přijímá od domácích do pokladničky peníze, které jsou v této lokalitě jedinou formou koledy, rozdělovanou posléze mezi všechny účastníky.

Po skončení obchůzky se účastníci odebírají na určité, tradicí již ustálené místo, často mimo intravilán obce nebo na jeho okraji. Jestliže je *Jidášova* maska z rostlinného materiálu, proběhne zde *Jidášovo* odmaskování a spálení tohoto materiálu. *Jidáš* je odstrojován obvykle tak, že je mu sejmuta pokrývka hlavy a pak jsou z něho odvíjením či odřezáním snímány *rulíky*. Odstrojování provádějí nejčastěji starší z účastníků obchůzky, ale nastala i situace, že *Jidáš* v masce byl ostatními ponechán bez povšimnutí, protože se začali věnovat třídění koledních darů. *Jidáše* proto odstrojil jeden z přítomných dospělých mužů, který se postaral i o zapálení sejmutých rulíků (Domoradice 2002).⁷⁴⁾ V Litětínách dodržují před spálením *Jidášova* kostýmu rituál zápasu mezi *Jidášem* a jeho *vodičem* a následné zapalování sejmutého kostýmu má charakter obřadního úkonu. Poté teprve dochází k dělení koledy.⁷⁵⁾ Ve Vysoké u Holic se takto páčil i oděv *vodiče*.

74) Například v Boru u Chroustovic se závěr obchůzky odbývá na místním sportovním hřišti. V Domoradicích v zalesněném údolí Bětnického potoka na *dolních Domoradicích*, kde se sláma z *Jidášova* kostýmu naklade na ohniště vymezené kameny. V Jenišovicích obchůzka končí u řeky v Zalažanech, v Ostrově na sportovním hřišti u rybníka na východním konci obce. V Pustině to bývala skála za vsí, ve Stradouni je to jihovýchodní okraj obce pod svahy Vraclavského hřbetu. V Trojovicích končí obchůzka u kříže na hřbitově, ve Vinarech se končilo na poli při severním okraji vesnice, po zavedení místních slavností probíhá pálení *Jidášova* kostýmu na hřišti vedle kulturního domu, přičemž účastníci sedící kolem ohně zazpívají popěvek se slovy „... a *Jidáše* pálime“.

75) V roce 2002 se tato závěrečná složka obchůzky na Bílou sobotu odehrávala na dvoře usedlosti, v níž se *Jidáš* strojil. Když byly obejity všechny potencionální domy v obci, rozběhl se *Jidáš*, pokud mu kostým dovozoval, ke

Stejný osud má strhaná papírová výzdoba vozíku a *trn*. Ve Slepoticích páli seno, v němž je *Jidáš* zahrabán, spolu se strhanou papírovou výzdobou vozíku, zatímco žerd' se stuhami se ponechává. Uchovávání části *Jidášova* rostlinného kostýmu k použití v příštím roce je v současnosti značně rozšířené, neboť každoroční výroba masky se stává náročnou jak vzhledem k opatřování materiálu, tak i z důvodu nedostatečné manuální dovednosti k výrobě. Uchovává se především *Jidášova* pokrývka hlavy, ale zjištěno bylo i uchování ostatních částí kostýmu (Městec).⁷⁶⁾

V prostoru ukončení obchůzky se také rozdělují vykoledované dary. Ještě než oheň z *Jidášova* kostýmu dohoří, nastává opodál rozdělování koledy, které provádějí řidičí, funkcemi disponující účastníci nebo *Jidáš*, a to jednak podle tradičních pravidel, jednak na základě záznamů o účasti a chování ostatních účastníků při jednotlivých obchůzkách. Pokud je *Jidáš* v textilním kostýmu, při dělení koledy ho neodkládá.⁷⁷⁾ Kontinuitu pravidel při dělení darů, získaných při obchůzce s *Jidášem*, včetně příznačných

vratům do dvora uvedené usedlosti, za což jej ostatní odměnili potleskem. Všichni se pak odebrali dovnitř, koledu uložili do kůlny, kde byl *Jidáš* strojen, a na prostranství došlo mezi *Jidášem* a jeho *vodičem* k zápasu. Oba si snáli z hlav klobouky, postavili se proti sobě a potýkali se. Šlo o to, aby *Jidáš* byl poražen na zem na záda. Když k tomu došlo, propukli ostatní v jásot. Rychle přiskočili, nožem začali odřezávat z *Jidášova* těla slaměné *ruliky* a odnášeli je na připravené ohniště. Úkolem tří z *kaprálů* bylo zapálit slámu třemi sirkami, škrtnutými najednou o jednu krabičku. Tuto zásadu bylo sice poněkud obtížné splnit, ale nakonec se to podařilo a sláma se rozhořela, což bylo provázeno oslavným voláním. Když byly plameny dostatečně velké, přistoupil k ohni představitel *Jidáše* a vhodil do něho svůj měsíc. Do ohně byl vhozen i zbylý, nepoužitý kousek *ruliku*. Chvilí ještě sledovali účastníci obchůzky oheň, poté se odebrali do kůlny, aby si rozdělili koledu.

76) Pálení celého *Jidášova* kostýmu bylo pozorováno v Turově, naproti tomu v Boru u Chroustovic, Domoradicích, Jenišovicích, Lhotě u Chroustovic, Litětínách, Ostrově, Stradouni, Vinarech se vzhledem k pracnosti zhotovení uchovává *Jidášova* pokrývka hlavy.

77) Kromě míst již uvedených, například v Jaroslavi je tradičním místem k dělení koledy břeh rybníka při západním okraji obce, podobně v Mentouru byl takovým místem břeh rybníka pode vsí. V Ostrově dělení probíhá v krytém sezení na sportovním hřišti, přičemž nejprve je koleda rozdělována starším účastníkům a od mladších se očekává, že se budou v průběhu tohoto dělení držet stranou. V roce 2003 bylo pozorováno, že kdo to nedodržel, byl i dosti hrubě staršími odháněn a hrozila mu srážka z podílu. Někteří mladší účastníci se při čekání zabavovali tím, že si natrhali v louce suchou trávu, připevňovali si ji na hlavu a komentovali tuto hru slovy, že *jsou za Jidáše*. Obdobný přístup k mladším účastníkům obchůzek zachycuje i záznam Bohumila Bačiny z roku

rysů tohoto úkonu lze sledovat na základě výpovědí pramenů, jako je například tato informace z Litětín: *“Kaprálové a Jidáš s kamarády beřou dvoji díl. Opozdilcům a neposlušným sráží se po vejci anebo se to převede na korunovou měnu. Nejhůře obyčejně dopadne nejmladší ročník...”*⁷⁸⁾ Obecně se i v současnosti uplatňuje pravidlo zvýhodnění starších účastníků před mladšími, nejvýrazněji ovšem jsou zvýhodněni řídící účastníci a představitel *Jidáše*, jemuž obvykle přísluší navíc obnos z pokladničky, kterou nese. Pouze v lokalitách, kde se nevyskytuje samostatný *pokladník*, rozdělují si účastníci obchůzek i tento obnos mezi sebou. V lokalitách, kde je účast při obchůzkách široká jak co do počtu účastníků, tak i co se týče věkového rozpětí, pomáhá při rozdělování koledy obvykle i někdo z dospělých.⁷⁹⁾

Výzkum velikonočních obchůzek s řehlačkami a klapačkami a s *Jidášem* v prostoru mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem, Luží, Chrástí u Chrudimi a Hrochovým Týncem potvrdil, že praktikování obyčeje prochází v čase i přes stabilizační sílu tradice proměnami a úpravami, jejichž prostřednictvím zůstává ovšem tento obyčej aktuální a životaschopný. Obecně je možno konstatovat, že i když ne všude se obyčej uchoval do

1938 v Pamětní knize obce Litětín: *„Všichni musí venku očekávat, až se na ně dostane, a toho nebývá mnoho, zvlášť když ti kaprálové neb i Jidáš měli kapsy neb rukávy s dvojitým futrem, tam již vkloula nějaká ta korunka, popřípadě až do bot zapadla a tato se víc nezapočítávala. Obyčejně čím větší přísnost panovala při klapání, tím menší byla spravedlnost při dělení a tak odcházelo mnoho zklamanych, kteří se těšili jen tou nadějí, že až vyrostou, vymstí si to zase na těch mladších.“* Viz OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětín, c.d., s. 108. Ve Slepoticích se v 90. letech 20. století dělení provádělo u plotu zahrady prvního stavení osady Jiříček (situované severně od jádra obce) ve směru od východu, zatímco v současnosti se přeneslo do dvora jedné z návěsních usedlostí. V Turově je tradičním místem k dělení dolík u silnice ve směru na Městec, v Týnišťku prostor u někdejší hospody u silnice od Holic k Vysokému Mýtu.

78) Viz záznam Bohumila Bačiny z roku 1938, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětín, c.d., s.108.

79) Například ve Slepoticích byl na počátku 90. let 20. století stanoven ohledně peněz pro každého *hrkače* základ pět korun na rok, to znamená, že jestliže se zúčastňoval v prvním roce, dostával z koledy pět korun, jestliže druhým deset korun atd. V roce 1990 byla při obchůzce s *Jidášem* ve Slepoticích vybráno 1530 korun a 150 syrových vajec. Podíl *pána* činil 180 korun, *Jidáše* 110 korun. *Tahači* vozíku měli právo na příplatek třicet korun, říká se *na oves*. Za pomoci dospělé osoby probíhá dělení darů například v Domořadicích a v Jaroslavi.

současnosti, je dosud v uvedené oblasti rovnoměrně rozšířen a jeho uplatňování závisí především na dostatku vhodných nositelů.⁸⁰⁾

Bylo řečeno, že velikonoční obchůzky z řehtačkami a klapačkami, respektive s *Jidášem*, fungovaly v rámci výroční obyčejové tradice jakožto

80) Závislost zanikání obyčeje z důvodu nedostatku vhodných nositelů potvrzují příklady Radhoště a Opočna, kde se obyčej uplatňoval asi do poloviny 70. let a do přelomu 70. a 80. let 20. století, dokud byl v uvedených obcích ještě dostatek školáků. V roce 1991 žily ale v Opočně už pouze tři děti školního věku, dva chlapci a jedna dívka. Také v dalších lokalitách, kde nedostatek chlapců jakožto nositelů obyčeje nebyl řešen přenesením na děti předškolní nebo na děvčata, došlo k zániku obyčeje (Pustina, Svařeň, Trusnov). Zatím nebylo zjištěno, že by po přerušení linie každoročního konání došlo někde k obnovení obyčeje (na tuto otázku byly zaměřeny sondy v lokalitách Radhošť a Trusnov). Jedním z vlivů, působících na zánik obchůzek, býval i sociální faktor. Ten se nejspíše podílel na zániku obchůzek například v Horní Rovni. Obyčej se tu naposledy konal v roce 1962, ale již koncem 30. let 20. století se obchůzek nezúčastňovali všichni potenciální nositelé z obce, na rozdíl od sousedních Litětín, kde „*je a bylo vždy zvykem, že klapat chodil každý zdravý chlapec, ať chudý neb bohatší*“. Viz záznam Bohumila Bačiny z roku 1938, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětín. Okres: Pardubice. Díl: 1., s.108. Sociální faktor se ve 20. letech 20. století podílel na výběru účastníků obchůzky také ve Slepoticích. Dle sdělení Karla Morávka (nar. 1913) chodili tehdy jen chudí (říkalo se *žebrota*). Zde tento trend ale ustoupil posléze do pozadí a kontinuitu obchůzek neohrozil. Obcí, ve které naopak došlo k zavedení obyčeje až v průběhu 2. poloviny 20. století, jsou Trojovice. Pro dokreslení situace vesnic, sledovaných v souvislosti s velikonočními obchůzkami s *Jidášem* (vyznačeny kurzívou), podle statistických údajů z roku 2001 vykazovaly lokality se statutem obcí bez dalších obecních částí následující počet obyvatel (první číslo) a podíl dětí 0 – 14 let (druhé číslo): *Čankovice*: 338, 19,24 %; *Jaroslav*: 212, 21,23 %; *Ostrov*: 181, 25,42 %; *Přestavky*: 198, 21,22 %; *Pustina*: 67, 1,5 %; *Řestoky*: 463, 14,26 %; *Stradouň*: 163, 15,96 %; *Trojovice*: 194, 17,53 %; *Týniště*: 169, 24,27 %; *Uhersko*: 266, 19,18 %; *Vínary*: 127, 9,45 %; *Zájezdec*: 99, 16,17 %. Obce s několika obecními částmi, z nichž ve většině se velikonoční obchůzky s *Jidášem* uplatňovaly nebo uplatňují, vykazovaly tyto údaje: *Jenišovice* (včetně obecních částí *Martinice*, *Mravín*, *Štěnec*, *Zalažany*): 457, 16,2 %; *Radhošť* (včetně obecní části *Sedlíštko*): 160, 15 %; *Rosice* (včetně obecních částí *Bor u Chroustovic*, *Brčekoly*, *Synčany*): 1292, 17,81 %; *Slepovice* (včetně obecních částí *Bělešovice*, *Lípec*, *Nové Holešovice*): 427, 16,63 %; *Trusnov* (včetně obecních částí *Franclína*, *Opočno*, *Žižka*): 222, 14,87 %; *Vraclav* (včetně obecních částí *Svatý Mikuláš*, *Sedlec*): 739, 14,75 % dětí. Další lokality jsou pouze obecními částmi příslušných obcí a samostatné údaje pro ně tudíž statistika neuvádí (*Bližňovice* – obecní část obce Hrochův Týnec, *Domoradice* – obecní část města Vysoké Mýto, *Horní Roveň* a *Litětín* – obecní části obce Dolní Roveň, *Lhota u Chroustovic*, *Mentour*, *Městec* a *Poděčely* – obecní části obce *Chroustovice*, *Radim* – obecní část obce Luže, *Svařeň* – obecní část města Vysoké Mýto, *Turov* – obecní část obce Moravany).

Zdroj: http://www.statnisprava.cz/ebe/redakce.nsf/i/města_a_obce.

projevy, chápané ve spojitosti s křesťanskými Velikonocemi, ale zároveň v nich zůstaly obsaženy úkony, vyplývající z přirozeného vnímání ročního vegetačního cyklu, jejichž význam byl stále výrazněji spíše jen tušen než znám, a to prostřednictvím tradovaných pověr a činností, o nichž se z generace na generaci předávala informace v tom smyslu, že je žádoucí je praktikovat. K takovým činnostem náleží například obdarování účastníků obchůzek. Dar jakožto forma společenské komunikace je v tradiční kultuře spojen s řadou příznačných situací, odrážejících víru, že obdarovaný vstupuje prostřednictvím daru do těsného svazku s dárce. Je tedy symbolem, jehož smysl souvisí s významem konkrétního okamžiku. Zároveň dar v člověku uspokojuje fylogeneticky zakotvenou potřebu vlastnit, získávat. Právě **poskytování darů** se stalo **jedním ze stabilizujících faktorů**, který napomáhá přetrvávání **obyčeje** i v období, které zdánlivě svým celkovým charakterem podobné projevy spíše potlačuje. S přihlédnutím k věku nositelů obyčeje nepřekvapuje, že jsou obdarováni hlavně cukrovinkami či penězi. Poněkud jiné je to se syrovými vejci. Vejce z hlediska současného dítěte určitě nejsou oblíbenou lahůdkou a syrová navíc vyžadují příslušné zacházení. Ovšem vzhledem k tomu, že takový dar je možno poměrně dobře uchovat při zachování šíře jeho využitelnosti jako potravin, je darování syrových vajec řešením praktické. Odráželo se to v obecně rozšířené představě, že vejce, určená jako dar, musí zůstat syrová, neboť uvařením by se ztratila jejich magická moc. Je ostatně příznačné, že vejce se nedávala jenom koledníkům v době Velikonoc, ale používala se také při rituálech prováděných s dobytkem a při zahajování polních prací. Všeobecně měla přítomnost vajec zajistit růst vegetace a trvalé zdraví.

Připomeňme si v souvislosti s uvedenými prosperitními praktikami také obchůzkový obyčej, nazývaný v českém prostředí *voračky*, obecně náležející do okruhu tzv. jarních pluhových slavností. Voračky se konaly na přelomu zimy a vegetačního období, spojovány především se závěrem masopustního období, s obchůzkami maškar. Doloženy jsou však také voračky konané kolem svátku sv. Řehoře (12.3.), vázané tudíž na počátek jarní orby, respektive jarního setí (viz i známou pranostiku: Na svatého Řehoře líný sedlák, který neoře). V rámci těchto rehořských voraček byla zaznamenána **obchůzka se slaměným mužem**, provozovaná svobodnou mládeží. Masky slaměného muže byla zhotovena z dlouhé žitné a pšeničné slámy, kterou byl ovázan „*od paty až do hlavy*“, na hlavě měl ze slámy upletenou špičatou čepici, na obličej patřila škraboška nebo mu tvář začernili, aby nebyl k poznání. Chodilo se s ním v průvodu při hudbě, zpěvu a výskotu po vsi od domu k domu a „*... jako na jiných místech po Čechách,*

když s medvědem hrachovinou obaleným na konci masopustu po vsi koloujou...“, v každém domě buď na dvoře neb před vraty, ale i ve světnici, hospodyně se slaměným mužem a s mládeží potančila.⁸¹⁾ Právě s pluhovými slavnostmi obdobného typu je spojován názor, že forma velikonočních řehtaček v podobě trakářku, rozeznívaných otáčením koleček jedoucích po zemi, vychází ze stylizace pluhu, a pojízdné řehtačky jsou tudíž upomínkou na obchůzkový obyčej, jehož podstatou bylo nejspíše vyorávání brázdy kolem obce při zahájení polních prací, respektive vytváření určitého magického ochranného kruhu kolem sídla na počátku vegetačního období. Zároveň i samotný termín *řehtačka* je z tohoto hlediska odvozován od souvislosti těchto artefaktů s koňmi.⁸²⁾

Postavy zahalené slámou či jiným suchým rostlinným materiálem, často s kuželovitou pokrývkou hlavy a s obličejem zakrytým škraboškou nebo začerněným k nepoznání, jsou v tradičních obyčejích zimního a jarního období obvyklým, dá se říci mezinárodním jevem. V českých zemích je máme doloženy nejen při obchůzkách se symbolickou orbou, ale i při obchůzkách mikulášských a masopustních a objevovaly se také o svatbách. V Pardubickém kraji dodnes figurují pod názvem *slaměný* nebo *slaměník* mezi maškarami při masopustních obchůzkách zejména v obcích Železných hor a na Skutečsku či Hlinecku, zatímco v Polabí na Přeloučsku byla taková maškara na počátku 20. století nazývána *medvěd*.⁸³⁾ V širším

81) Průběh takovýchto řehořských voraček zaznamenal na Klatovsku klatovský rodák Karel Slavomil Amerling (1807 – 1884) ve 40. letech 19. století, kdy ovšem obyčej uvádí již jako zaniklý. Zároveň připomíná, že písně, které se při obchůzce zpívaly, nemá k dispozici. Po tanci mládenci každému hospodáři a hospodyně přáli hojnou úrodu všeho druhu, ochranu od živelných pohrom a nemocí, dostatek potravin. „ ...*Sláma a tráva pro dobytek ať vám tak velká vyroste nad čepici tohoto slaměného muže...*“ Hospodář pak obdaroval mládence penězi, hospodyně „*božím darem*“ a dívky vejci. Když se obešla celá vesnice, šli účastníci obchůzky do některého obydlí nebo do hostince, kde si rozdělili dary. Nejvíce z nich si ale ponechali „*na společný kvas*“. Na ten byli zváni buď jen mládenci s hudebníky, místy i hospodáři a dívky. Viz Čeněk Zíbrt; c.d. s. 190.

82) Blíže viz Antonín Václavík; c. d., s. 218 – 220 včetně dokladů výzdoby pojízdných řehtaček řezbami koní.

83) O masce *medvěda* vystrojené hrachovinou jsou zprávy z 18. století. O století později byla postava zahalená při masopustní obchůzce do hrachoviny nazývána v západních oblastech Čech *bakus* a mívala i formu vycpané figuríny, vezené při obchůzce vesnicí. Omotání hrachovinou nebo ve slaměných pláštích a suknicích vystupovali v minulosti také *čerti*, případně masky nazývané *vostřížci*. Úprava jejich kostýmů, doplněných malými odstřížky látek, je

kontextu je *medvěd* starobyloou maskou s výrazným projevem vegetační a plodonosné magie. Skutečnost, že patřil k maskám, chápaným v rámci masopustních obchůzek za hlavní, plynulo především z víry, že jeho tanec s hospodářem nebo s hospodyní zajišťuje bohatou úrodu (především lnu, konopí či ovsu) a výška skoku při tanci růst plodin ovlivňuje. Útržek z maskování byl považován za magický prosperitní prostředek. To samé je doloženo i v případě postavy *Jidáše*, z jehož oděvu si hospodyně kousek uškubávaly, aby se jim dařila drůbež. *Medvěd*, stejně jako *Jidáš*, patří k maškaram nemluvicím. U nemluvicích maškar měl plodonosný smysl jak tanec, tak i obřadný pohyb či mimika (*medvěd* svou funkci plnil například objímáním děvčat a žen). Je tudíž pravděpodobné, že „slaměné“ masky představují v původním smyslu prastaré zpodobení magicky působící postavy (možná opravdu medvěda) z obřadu, jehož posláním bylo zajistit prosperitu příštího roku, mimo jiné i jejím obětováním. Ostatně závěrečným aktem masopustních obchůzek bývá i v současnosti symbolické usmrcování některé z maškar, posunuté v určitých oblastech do polohy tzv. pochovávání basy nebo jiného hudebního nástroje, které má symbolizovat nástup postního období.⁸⁴⁾ Snad je tak symbolicky vyjadřováno zakončení zimy a znovuožití přírody, snad je to zmírněná připomínka někdejší skutečné oběti, kterou se usmířovali démoni ovlivňující koloběh života. Tuto oběť lze chápat i v souvislosti s projevy veřejného vymítání zla, uplatňovaného v pravidelných intervalech (zpravidla jednou ročně) v nejrůznějších světových kulturách jako způsob očisty od potíží předešlého období a spojovaného s představou, že zlo má svou hmatatelnou podobu, tedy živou či neživou formu. Podstatou těchto obřadů je, že zvíře nebo i člověk, případně nějaký předmět, se stávají nositeli hříchů za celou komunitu

známa od 16. století. Vostřížci a medvědi bývali ve svých rolích zaměňováni. Charakteristickou „slaměnou“ maskou je i *pohřebenář* z východní Moravy, jehož chování při obchůzce je ale dosti odlišné od postav předešle uváděných. V současnosti je pro masopustní masku *medvěda* příznačná víceméně realistická medvědí hlava a kožich. Stejně bývá *medvěd* ztvárněn i lokalitách, kde se zároveň objevuje maska *slaměného* či *vostřížka*. Jedná se patrně o projev vymizení povědomí o souvislosti těchto masek. Blíže o maskách tohoto typu viz např. in: J. Staňková, L. Baran: *Masky, démoni, šaškové*. Pardubice 1998.

84) V minulosti býval nejčastěji „usmrcovanou“ maškarou *medvěd*. Při pochovávání *bakusa* se z jeho představitele sejmulo maskování a spálilo se. Jak si nepovšimnout analogie s maskou *Jidáše*. Symbolicky usmrcené masopustní maškary vzápětí ožívají (stejně jako například i fiktivně oběšený *Jidáš* na moravském Bučovicku).

a v zájmu očisty společnosti jsou doslova nebo symbolicky zahubeni. Honění „obětí“ a její spalování patřilo globálně k běžným praktikám takových obřadů v souvislosti s vírou v očistnou sílu ohně.⁸⁵⁾ S přihlédnutím k uvedeným praktikám se i maska *Jidáše* jeví jako projev, související s prosperitní magií a ve spojitosti s tím i se starobylými očistnými praktikami teritoria určitého společenství. Na základě tohoto východiska se obchůzky s řehtačkami a s Jidášem jeví v původním smyslu jako **prosperitní a ochranný obchůzkový obřad** z období na přechodu dvou protikladných úseků ročního vegetačního cyklu. Přenesení na ideu křesťanských Velikonoc bylo momentem, který napomohl přetrvání určitých forem této obchůzky včetně starobylé masky do doby, kdy díky dalším složkám v obyčejí obsaženým pokračuje aktuálnost této tradice i ve společenství, které už dávno není bezvýhradně závislé na agrární prosperitě toho kterého roku a jehož život již ani náboženství neovlivňuje v takové míře, jako tomu bývalo. Proto se dnes setkáváme s takovou formou obchůzek, která je výrazem prolnutí několika ideových vrstev. Zatímco vrstvy spojené s křesťanskými Velikonocemi jsou pro nositele i svědky obyčejě dosud alespoň částečně srozumitelné, vrstvy vyložené magického charakteru jsou vnímány jako pověry, které jsou s obyčejem odedávna spojeny a jejichž znalost umožňuje, aby obyčej byl proveden plnohodnotně, aniž by se samozřejmě očekávalo, že na dodržení či nedodržení všech praktik spočívá úspěšnost či neúspěšnost roku. Magické vrstvy zůstávají tedy součástí obyčejě zásluhou setrvačnosti tradice a nejspíše také svou schopností zaujmout psychiku člověka, zapůsobit na jeho hravost i na sklon vyhledávat tajemno.

Obrazová příloha k tomuto příspěvku ukazuje sledovaný fenomén z nejrůznějších poloh. Pohlédneme nositelům obyčejě do tváří. Nic zde není předem připravováno či upravováno, vše je přirozeným projevem tradice. Jsou to děti, k jejichž velikonočním svátkům náleží i prostředí, ve kterém obyčej praktikují: tedy sídla a krajina, včetně proměn počasí. Jedno, zda poletují vločky předjarního sněhu či zda již kvetou příznačné druhy jarních luk a lesů. Krajinu projasňují jemné barvy, každá stružka je naplněna svěží vodou a ony konají, na co jinde už většinou zapomněli.

85) Blíže viz např. J.G. Frazer, *Zlatá ratolest*. Druhá žeň., Praha 2000, s. 260-268.

PŘÍLOHA

Přehled výzkumem zjištěných textů popěvek a vyvolávání při velikonočním řehtání a klapání a při obchůzkách s Jidášem:

A. Texty zaznamenané v pramenech a od pamětníků:

Horní Roveň, obchůzka s Jidášem, 90. léta 19. století, záznam Josefa Hanuše, in: VČM v Pardubicích, sbírka rukopisů, sign. R 12/3 d):

A ty Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Budeš-li tak činiti, budeš věčně v pekle hořeti, s Luciferem děblem tam přebývat. My školáci chodíme a poledne zvoníme.

Horní Roveň, obchůzka s řehlačkami, zápis Oldřicha Horáka z roku 1963, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Horní Rovně I.:

Ó, ty nevěrný Jidáši, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Budeš-li tak činiti, věčně v pekle hořeti, s Luciferem děblem tam přebývat. My, školáci chodíme a klekáni (poledne) zvoníme. Kyrie eleison, kyrie eleison!

Horní Roveň, obchůzka s Jidášem, zápis Oldřicha Horáka z roku 1963, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Horní Rovně I.:

Páni, páni, dejte něco od klapání!

Jaroslav, obchůzka s řehlačkami, sdělení Marie Antochové (nar. 1919) z roku 1989:

Ty Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Ted' za to musíš v pekle žiti, s Luciferem děblem tam býti. My školáci chodíme a klekáni zvoníme. Kyrie eleison, Kriste eleison, Kyrie eleison, Kriste eleison.

Jaroslav, obchůzka s řehlačkami, záznam Jana Štoska z roku 1965, in: OÚ Jaroslav, Pamětní kniha. Obec Jaroslav, s. 134:

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Ted' za to musíš v pekle hořeti, s Luciferem děblem tam býti. My školáci chodíme a poledne (klekáni) zvoníme. Kyrie eleison.

Při obchůzce s Jidášem zakončují: *My školáci chodíme a Jidáše vodíme.*

Litětiny, obchůzka s řehtačkami, záznam Josefa Hanuše z 90. let 19. století, in: VČM v Pardubicích, sbírka rukopisů, sign. R 12/3 d):

Ó, ty nevěrný Jidáši, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Budeš se trápiti, v věčném pekle hořeti, s Luciperem d'ablem tam přebývati. My školáci chodíme a poledne zvoníme. Kyrie elejson! Kriste elejson!

Litětiny, obchůzka s řehtačkami, zápis Bohumila Bačiny z roku 1938, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětiny. Okres: Pardubice. Díl: 1., s.106:

Ó, ty nevěrný Jidáši, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil, budeš teď se trápiti, ve věčném pekle hořeti, s Luciperem d'ablem tam přebývati. My (poledne, klekání) zvoníme a Jidáše honíme. Kyrielejson, Kriste elejson!

Litětina, sdělení Antonína Menčíka (nar. 1912), 1991:

Ó, ty nevěrný Jidáši, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Budeš-li to činiti ještě, budeš v pekle hořeti, s Luciperem d'ablem tam přebývati.

Litětiny, obchůzka s Jidášem, záznam Josefa Hanuše z 90. let 19. století, in: VČM v Pardubicích, sbírka rukopisů, sign. R 12/3 d):

Prosíme páni, páni, dejte něco od klapání!

Litětiny, obchůzka s Jidášem, zápis Bohumila Bačiny z roku 1938, in: OÚ Dolní Roveň, Pamětní kniha obce Litětiny. Okres: Pardubice. Díl: 1., s.107:

Páni, páni, dejte něco od klapání!

Pustina, sdělení Jana Trnky (nar. 1939), 13. 4. 2001:

Jidáše vodíme a poledne zvoníme. Cos, Jidáši nevěrný, spáchal za hřích nesmírný proti svému Mistrovi...

Slepotice, záznam Karla Morávka ze 60. let 20. století, in: SOKA Pardubice, Kronika. Obec Slepotice. ... Díl II., s. 212:

Klekání zvoníme, Jidáše honíme. Jidáši, zrádče, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil? Za to budeš v pekle trápen až na věky věků amen.

Stradouň, záznam Emanuela Vajrucha, asi z roku 1900, in: SOKA Chrudim, Memorabilienbuch der Gemeninde Stradaun..., s. 80 :

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil? Za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem d'ablem tam přebývati. My školáci chodíme a klekáni (poledne) zvoníme.

Na Bílou sobotu zakončují: *My školáci chodíme a Jidáše honíme.*

Při vybírání koledy zakončují: *My školáci chodíme a o dárek prosíme.*

Svařeň, sdělení anonymního občana, 13. 4. 2001:

My Jidáše vodíme a poledne zvoníme. Cos, Jidáši nevěrný, spáchal za hřích nesmírný proti svému Pánovi a oddal ses d'ablovi ...

Radhošť, obchůzka s Jidášem, sdělení Václava Winklera (nar. 1913), 1991:

Klekání zvoníme, Jidáše honíme. Ó Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem d'ablem, až po věky amen

Vinary, záznam na webových stránkách obce,

viz: <http://vinary.webz.cz/tradice.htm>

Ó Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil, budeš ty se trápati ve věčném pekle hořeti, s luciperem d'ablem, tam přebývati. My školáci chodíme a poledne zvoníme.

Při obchůzce s Jidášem: *Ó Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého mistra Židům prozradil, budeš ty se trápati ve věčném pekle hořeti, s luciperem d'ablem, tam přebývati. My školáci chodíme a Jidáše vodíme a o dárek prosíme.*

Vysoká u Holic, záznam L. Srazil z roku 1938, in: L. Srazil: Pálení Jidáše. Krajem Pernštýnů, XVIII, Pardubice 1937/38, s. 120:

My školáci chodíme a Jidáše vodíme. Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem d'ablem, až na věky věkův amen.

Vysoká u Holic, sdělení Františka Procházky (nar. 1912), 1992:

My školáci chodíme a klekáni zvoníme. Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to musíš v pekle trpěti, s Luciperem d'ablem, až na věky věkův amen.

Vysoké Mýto, honění Jidáše, kolem roku 1810, záznam A. V. Šembery, in: Čeněk Zíbrt: Veselé chvíle v životě lidu českého, Praha 1950, s. 242.

Ó, Jidáši nevěrný, co jsi učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Musíš za to šlapat bláto, co nejvíce do čepice. My Jidáše honíme, klekáni zvoníme. Kyrie eleison!

Žižka, sdělení Františka Buriánka (nar. 1929), 1991:

My klapáči chodíme a klekáni zvoníme. Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to budeš v pekle pykati, s Luciperem d'áblem, až na věky věkův amen.

Žižka, obchůzka s Jidášem, sdělení Františka Buriánka (nar. 1929), 1991:

Páni, páni, dejte něco od klapání!

B. Texty zaznamenané při obchůzkách v letech 1990 – 2005:

Brčkelovy, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 2001:

Jidáši, Jidáši, cos to učinil, že jsi svého pána zradil? Za to budeš pykati, s čertem d'áblem Luciperem v pekle budeš bydleti!

Domoradice, obchůzka s řehtačkami, 13. 4. 2001:

My školáci chodíme, poledne zvoníme a Jidáše honíme. Ó, Ježíši v chrámě, co my ti dáme? My sami nic nemáme. Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? A teď za to budeš v pekle hořeti, s Luciperem d'áblem tam býti.

Domoradice, obchůzka s Jidášem, 30. 3. 2002, shodné se záznamem ze 14. 4. 2001:

My školáci chodíme, Gloria zvoníme a Jidáše honíme. Ó, Ježíši v chrámě, co my ti dáme? My sami nic nemáme. Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? A teď za to budeš v pekle hořeti, s Luciperem d'áblem tam býti.

Chroustovice, obchůzka s Jidášem 30.3. 2002, shodné se záznamem z 2. 4. 1994:

Páni, páni, dejte něco od hrkání! Páni, páni, paničko, dejte náký vajíčko! Ty Jidáši nevěrný, cos to učinil, že jsi svého Pána Židům prozradil? Za to budeš v pekle pykat s Luciperem d'áblem, až na věky věků! Amen.

Jaroslav, polední obchůzka na Velký pátek 18. 4. 2003:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Teď za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam býti! My školáci
chodíme a poledne zvoníme.*

Jaroslav, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 1990:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Teď za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam býti! My školáci
chodíme a Jidáše vodíme.*

Jenišovice, obchůzka s Jidášem, 26. 3. 2005, shodné se záznamem
z 2. 4. 1994:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého pána Židům prozradil? Za to
budeš pykati, čertům pánům sloužiti. Páni, páni, dejte něco od hrkání!
Páni, páni, dejte něco nám!*

Litětiny, obchůzka s řehtačkami, 17. 4. 1992:

*Ó, ty Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Budeš-li to činiti, věčně v pekle hořeti, s Luciperem ďábrem tam přebýva-
ti. My školáci chodíme, do kostela zvoníme. Kyrieleison, avekristaison!*

Litětiny, obchůzka s Jidášem, 18. 4. 1992:

Páni, dámy, dejte něco za vrzání! Páni, dámy, dejte něco na Jidáše!

Mentour, obchůzka s řehtačkami, 31. 3. 1994:

*Ty Jidáši nevěrný, cos to učinil, že jsi svého Pána Židům prozradil? Za
to budeš pykati, slunce ďábla viděti. My školáci chodíme a Jidáše vodíme.*

Mentour, obchůzka s Jidášem, 2. 4. 1994:

*Páni, páni, dejte něco od hrkání! Jidášům miň, pánům víc! (v žertu
přidávají polohlasem: A smrkáčům nic!)*

Městec, obchůzka s řehtačkami, 1. 4. 1994:

*Ty Jidáši nevěrný, cos to učinil, že jsi svého Pána Židům prozradil? Za
to budeš v pekle pykati, s Luciperem ďáblem hlídati. Až na věky amen!*

Městec, obchůzka s Jidášem, 2. 4. 1994:

*Ty Jidáši nevěrný, cos to učinil, že jsi svého Pána Židům prozradil? Za
to budeš v pekle pykati, s Luciperem ďáblem hlídati. My školáci chodíme
a Jidáše vodíme.*

Ostrov, obchůzka s Jidášem 19.4. 2003, shodné se záznamem z 30.3. 2002:

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil ? Budeš -li se trápiti, v věčném pekle hořeti, s Luciperem ďáblem tam přebývati. My školáci chodíme a Jidáše vodíme a o dárek prosíme.

Přestavky, obchůzka s Jidášem, 3. 4. 1999:

Páni, dámy, dejte něco za klapání!

Radim, obchůzka s Jidášem 19. 4. 2003:

Páni, dámy, dejte něco od klapání ! (několikrát za sebou)

Rosice u Chrasti (sever), obchůzka s Jidášem 26. 3. 2005, shodné se záznamem z 30.3. 2002:

*Páni, páni, dejte něco vod klapání ! (několikrát za sebou)
Jidáši, Jidáši, cos to učinil, že jsi svého Pána zradil? Za to budeš pykati, s čertem ďáblem sloužiti!*

Rosice u Chrasti (jih), obchůzka s Jidášem, 14. 4. 2001:

Jidáši, Jidáši, co jsi to učinil, že jsi svého Pána zradil? Za to budeš pykati, s čertem, ďáblem, Luciperem v pekle budeš bydleti.

Sedlec, obchůzka s řehtačkami, 13. 4. 2001:

My školáci chodíme a poledne zvoníme!

Sedlec, obchůzka s Jidášem, 30. 3. 2002, shodné se záznamem ze 14. 4. 2001:

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Musíš za to šlapat bláto s Luciperem ďáblem až na věky věků amen. My školáci chodíme a o dárek prosíme.

Slepotice, obchůzka s řehtačkami, 13. 4. 1990:

Ty Jidáši nevěrný, cos to učinil, že jsi svého Pána Židům prozradil? Za to musíš v pekle sloužiti, s Luciperem ďáblem tam žíti. My školáci chodíme a klapáním zvoníme.

Slepotice, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 1990:

Páni, dámy, dejte něco od klapání!

Stradouň, obchůzka s Jidášem, 22. 4. 2000:

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem d'ablem tam přebývati. My školáci chodíme a o dárek prosíme.

Syncány, obchůzka s Jidášem, 14. 4. 2001:

Páni, páni, dejte něco od hrkání! Jidáši, Jidáši, cos to učinil, žes Pána Ježíše zradil? Za to budeš pykati, s čertem d'ablem sloužiti.

Trojovice, obchůzka s Jidášem, 26. 3. 2005:

Páni, dámy, dejte něco za vrkání!

Turov, obchůzka s Jidášem, 30. 3. 1991:

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to musíš v pekle hořeti, s Luciperem d'ablem tam bejti. My školáci chodíme a o dárky prosíme.

Týnišťko, večerní obchůzka na Velký pátek 9. 4. 1993, shodné se záznamem z 29. 3. 2002:

My Jidáše honíme a pět hodin zvoníme. Ty Jidáši nevěrný, co jsi to učinil, žes svého Majstra Židům prozradil, a teď za to musíš šlapat bláto po ulici kamenici s Luciperem d'ablem až na věky. Amen !

Uhersko, večerní obchůzka na Velký pátek 29.3. 2002 :

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to budeš v pekle s Luciperem d'ablem hořeti, tam býti. Kyrielejson, peníze nejsou, my školáci chodíme a klekání zvoníme.

Uhersko, obchůzka s Jidášem, 30. 3. 1991:

Páni, dámy, dejte něco od klepání! Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Za to budeš v pekle s Luciperem d'ablem hořeti, tam býti. Kyrielejson, peníze nejsou, my školáci chodíme a Jidáše vodíme.

Vinary, obchůzka s řehtačkami, 21. 4. 2000:

Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil? Budeš-li se trápiti, v věčném pekle hořeti, s Luciperem d'ablem tam přebývati. My školáci chodíme a poledne hrkáme.

Vinary, obchůzka s Jidášem, 22. 4. 2000:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Budeš-li se trápiti, v věčném pekle hořeti, s Luciperem d'áblem tam přebý-
vati. My Jidáše vodíme a o dárek (dárky) prosíme.*

Vraclav, obchůzka s řehačkami, 25. 3. 2005:

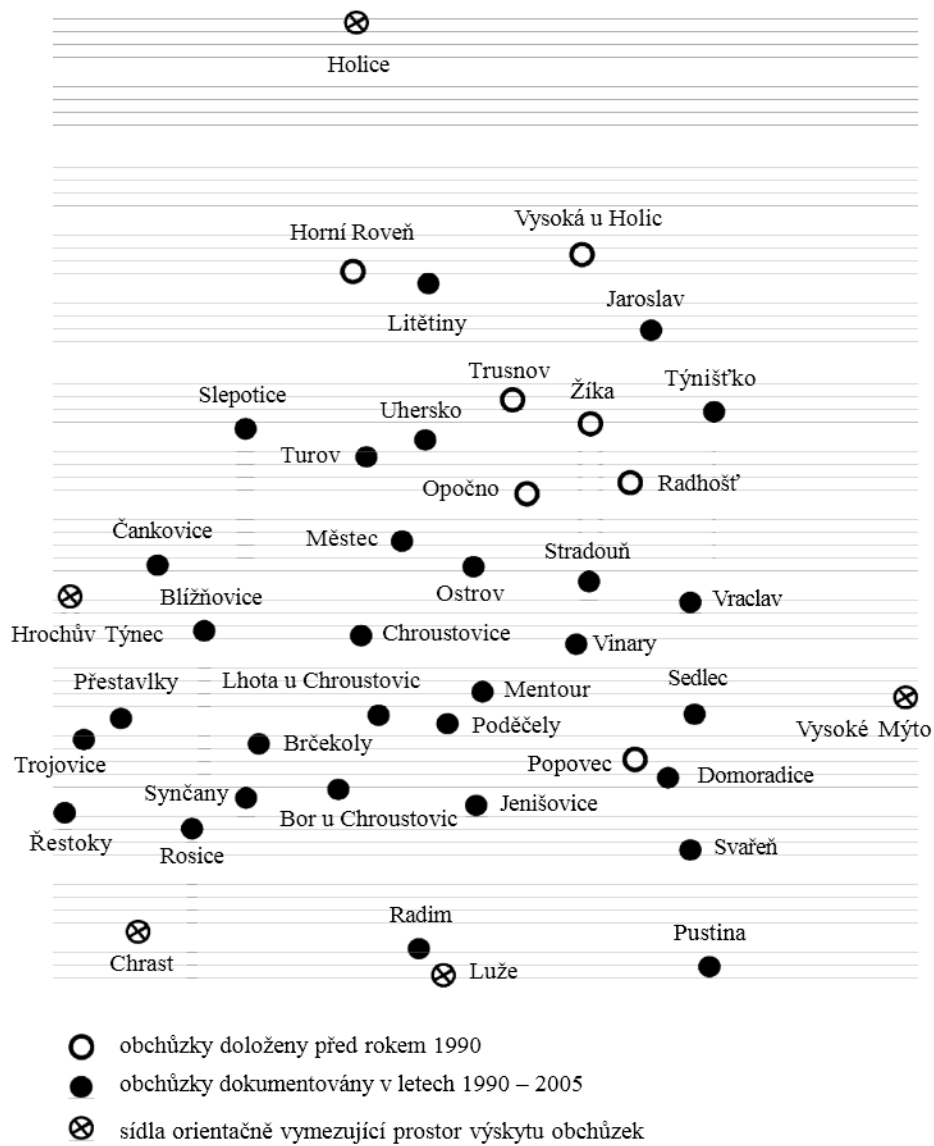
Ráno: *Hrkáme, klapáme svítání!*

V poledne: *Hrkáme, klapáme poledne!*

Večer: *Hrkáme, klapáme klekání!*

Vraclav, obchůzka s Jidášem 19. 4. 2003, shodné se záznamem
z 29. 3. 1997:

*Ó, Jidáši nevěrný, cos to učinil, žes svého Mistra Židům prozradil?
Musíš za to šlapat bláto, s Luciperem d'áblem tam býti musíš! My Jidáše
vodíme a o dárek prosíme.*

Doposud zjištěné rozšíření jevu obchůzek s Jidášem na území mezi Holicemi v Čechách, Vysokým Mýtem, Luží, Chrastí u Chrudimi a Hrochovým Týncem.

Synčany (okr. Chrudim), děti shromážděné u návesního kříže před obchůzkou na Zelený čtvrtek, 2002.

Mentour (okr. Chrudim), zahájení obchůzky
na Zelený čtvrtek, 1994.

Rosice, severní část (okr. Chrudim), obchůzka
na Zelený čtvrtek, 2000.

Čankovice (okr. Chrudim), obchůzka na Zelený čtvrtek, 2001.

Brčekoly (okr. Chrudim), modlitba u návěsní kaple
při obchůzce na Zelený čtvrtek, 2001.

Trojovice (okr. Chrudim), obchůzka na Zelený čtvrtek, 2002.

Jaroslav (okr. Pardubice), obchůzka na Velký pátek, 2003.

Trojovice (okr. Chrudim), zakončení obchůzky u hřbitovního kříže, Zelený čtvrtek 2002.

Mentour (okr. Chrudim), děti z Poděčel končí velkopáteční obchůzku u návěsí kaple, 2002.

Chroustovice – Závodí (okr. Chrudim), strojení Jidáše
do rulíků ze sena, Bílá sobota 1994.

Jaroslav (okr. Pardubice), ustrojený Jidáš, Bílá sobota 1990.

Týnišťko (okr. Pardubice), obchůzka s Jidášem na Bílou sobotu, 1993.

Lhota u Chroustovic (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2000.

Radim (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem na Bílou sobotu, 2003.

Vraclav (okr. Ústí n/O.), obchůzka s Jidášem na Bílou sobotu, 2003.

Domoradice (okr. Ústí n/O.), Jidáš při obchůzce
na Bílou sobotu, 2002.

Stradouň (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2000.

Turov (okr. Pardubice), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 1992.

Litětiny (okr. Pardubice), Jidáš při obchůzce
na Bílou sobotu, 1992.

Sedlec (okr. Ústí n/O.), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2002.

Mentour (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 1994.

Chroustovice (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 1994.

Chroustovice (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2002.

Městec (okr. Chrudim), kostým Jidáše na Bílou sobotu, 2005.

Ostrov (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem na Bílou sobotu, 2002.

Ostrov (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem na Bílou sobotu, 2003.

Jenišovice (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2005.

Zalažany (okr. Chrudim) děti z Jenišovic při obchůzce s Jidášem na Bílou sobotu, 1994.

Uhersko (okr. Pardubice), obchůzka s Jidášem na Bílou sobotu, 1991.

Rosice – severní část (okr. Chrudim), obchůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2002.

Trojovice (okr. Chrudim), občůzka s Jidášem
na Bílou sobotu, 2005.

Litětiny (okr. Pardubice), zápas vodiče s Jidášem
po ukončení obchůzky na Bílou sobotu, 2002.

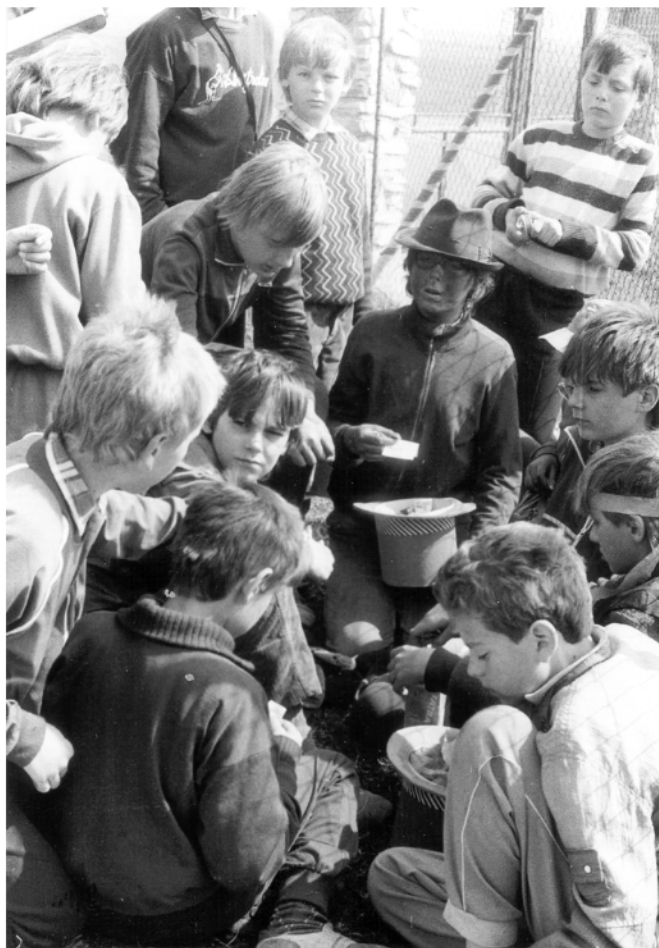
Litětiny (okr. Pardubice), zapalování rulíků z Jidáše
po ukončení obchůzky na Bílou sobotu, 2002.

Ostrov (okr. Chrudim), odstrojování Jidáše po ukončení obchůzky
na Bílou sobotu, 2003.

Stradouň (okr. Chrudim), rozdělování koledy po obchůzce
na Bílou sobotu, 2000.

Slepovice (okr. Pardubice), Jidáš rozděljuje koledu
po obchůzce na Bílou sobotu, 1990.